

Қасым-Жомарт ТОҚАЕВ:

ҰСТАЗДЫ ҚАДІРЛЕЙ БІЛУ – ӨРКЕНИЕТТІ ҚОҒАМҒА ТӘН ҚАСИЕТ

Осы аптада өткен тамыз конференциясының пленарлық отырысында мемлекет басшысы білім беру жүйесін дамытудағы басты бағыттарды айқындап берді. Президент кадр тапшылығын азайту, өңірлер арасындағы білім сапасының алшақтығын жою, жасанды интеллектті оқу үдерісіне енгізу, балаларды цифрлық қауіптен қорғау, тәрбие беру жөнінде нақты тапсырма берді. Сонымен қатар мұғалімдерді қағазбастылықтан арылту мәселесі де айтылды.

БІЛІМ – МЕМЛЕКЕТТІҢ СТРАТЕГИЯЛЫҚ БАҒЫТЫ

Биылғы Тамыз конференциясы елдегі саяси және қоғамдық институттар жаңарып жатқан кезеңде өтті. Президент жаңа Конституцияда адам капиталын, білімді, ғылым мен инновацияны дамыту мемлекеттің стратегиялық бағыты ретінде алғаш рет нақты айқындалғанын айтты.

Мемлекет басшысының айтуынша, технология қоғамды өзгертікенімен, адамның дүниетанымын қалыптастыратын негізгі тұлға – мұғалім. Сондықтан ұстаздың кәсіби біліктілігі мен қоғамдық беделі елдің болашақтағы өсесіне қабілеттілігіне тікелей әсер етеді.

Соңғы жеті жылда білім саласына бөлінетін қаржы үш есе өсіп, 6,4 триллион теңгеге жеткен. Кейінгі бес жыл ішінде бір миллионнан астам оқушыға арналған

1 120 мектеп салынды. Бұған қоса, 5 мыңнан астам ауыл мектебінің материалдық-техникалық базасы жаңартылып, білім ошақтарында 7 мыңнан астам заманауи пән кабинеті жабдықталды.

«Келешек мектептері» жобасы аясында 460 мың оқушыға арналған 217 мектеп бой көтерді. Президент бұл жобаның нәтижесінде заманауи мектептердің жаңа стандарты қалыптасқанын айтты. Дегенмен оқушы орнына сұраныс жоғары аймақтарда құрылыс жалғасуға тиіс. Мемлекет басшысы келесі жылы мектеп салу қарқынын күшейтуді тапсырды.

МҰҒАЛІМ МӘРТЕБЕСІ МЕН КАДР ТАПШЫЛЫҒЫ

Президент ұстаздардың әлеуметтік және құқықтық жағдайына да тоқталды. «Педагог мәртебесі туралы» заңға енгізіл-

ген өзгерістер мұғалімдерге қосымша кепілдіктер берді. 5 қазан ұстаздардың кәсіби мерекесі ретінде бекітіліп, мемлекеттік марапаттар қатарына «Қазақстанның еңбек сіңірген ұстазы» атағы енгізілді. Қазір бұл атаққа 100-ге жуық педагог ие болған. Соңғы үш жылда үш мұғалімге «Қазақстанның Еңбек Ері» атағы берілді.

TALIS-2024 халықаралық зерттеуіне сәйкес, Қазақстан мұғалім беделін нығайту көрсеткіші бойынша екінші орында тұр. Педагогтердің 95 пайызы өз жұмысына көңілі толатынын, ал 80 пайызы қайта таңдау мүмкіндігі берілсе, осы мамандықты тағы да таңдайтынын айтқан.

– TALIS-2024 (The OECD Teaching and Learning International Survey) зерттеуінің нәтижесіне сәйкес, Қазақстан мұғалімдердің беделін нығайту көрсеткіші жөнінен екінші орында тұр. Сондай-ақ ұстаздардың еңбекқақыға қанағаттану өлшемі бойынша еліміз әлемдегі алғашқы бес мемлекеттің қатарына кіреді. Атап айтқанда, ұстаздардың 95 пайызы өз жұмысына көңілі толатынын айтқан. Ал 80 пайызы осы мамандықты қайта таңдауға дайын екенін жеткізген, – деді Президент.

Соған қарамастан, білім беру жүйесінде маман тапшы. Қазір мектептерге 5 мыңнан астам мұғалім қажет. Бұған халық санының өсуі мен жаңа мектептердің көптеп ашылуы әсер еткен.

Педагогикалық мамандықтарға қызығушылық та біртіндеп артып келеді. Биыл мектеп бітірген 12 мыңнан астам түлек педагогикалық бағыттар бойынша мемлекеттік грант иегері атанды. Олардың екі мыңнан астамы – «Алтын белгі» иегері. Президент бұл көрсеткішті оң үрдіс деп бағалағанымен, кадр мәселесін толық шешу үшін жаңа тәсілдер қажет екенін айтты.

– Ұстазды қадірлей білу – өркениетті қоғамға тән қасиет. Біз ұлт сапасын арттырамыз десек, бірінші кезекте мұғалімдерге барынша қолдау көрсетуіміз керек. Бұл – мен үшін мызғымас ұстаным, – деді Президент.

Жалғасы 2-бетте

АЛҒАШҚЫ ҚҰРЫЛТАЙ САЙЛАУЫ:

5 ПАРТИЯ 145 МАНДАТТЫ БӨЛІСТІ

Осы аптада ел тарихындағы маңызды оқиғалардың біріне куә болдық. Жаңа бір палаталы заң шығарушы орган құрылтай депутаттарының алғашқы сайлауы өтті. 23 тамызда өткен саяси науқанның қорытындысы бойынша жеті партияның бесеуі заңда белгіленген бес пайыздық межеден асып, құрылтайға өтті. 145 депутаттық мандаттың басым бөлігі «Әділет» партиясына берілді.

САЙЛАУШЫЛАРДЫҢ 74 ПАЙЫЗЫ ДАУЫС БЕРДІ

Орталық сайлау комиссиясының мәліметі бойынша сайлаушылар тізіміне 12 623 289 адам енгізілген. Дауыс беруге 9 351 539 азамат қатысып, сайлаушылардың келу көрсеткіші 74,08 пайыз болды. Бұл – 15 наурызда өткен республикалық референдуммен салыстырғанда 224 357 адамға көп.

Сондай-ақ 85 576 азамат үйден дауыс берген. Сайлау біртұтас жалпыұлттық округ бойынша пропорционалды жүйемен өткізілді. Яғни, азаматтар жеке кандидаттарға емес, саяси партиялардың тізіміне дауыс берді. Құрылтай құрамындағы барлық 145 орын партиялардың сайлауда жинаған дауысына қарай бөлінді.

Жалғасы 2-бетте

Әмин ТҰЯҚОВ:

ӨЗІМЕ ТИЕСІЛІ ҮЙДІ РАҚЫМЖАН ҚОШҚАРБАЕВҚА БЕРДІМ

ЗАМАНЫНДА ӘЛЕМНІҢ ТАҢДАУЛЫ СПОРТШЫЛАРЫНЫҢ БІРІ ДЕП ТАНЫЛҒАН АТЫ АҢЫЗҒА АЙНАЛҒАН ЖҮЙРІК – ҚЫСҚА ҚАШЫҚТЫҚҚА ЖҮГІРУДЕН ЖӨНЕ ЭСТАФЕТАЛЫҚ ЖАРЫСТАН КСРО-НЫҢ 8 ДҮРКІН ЧЕМПИОНЫ, ЕУРОПА КУБОГЫНЫҢ ЖЕҢІМПАЗЫ, КСРО ХАЛЫҚТАРЫ СПАРТАКИАДАСЫНЫҢ ЖЕҢІМПАЗЫ, КСРО ҚАРУЛЫ КҮШТЕРІНІҢ 14 МӨРТЕ ЧЕМПИОНЫ, КСРО РЕКОРДЫН 6 РЕТ ЖАҢАРТҚАН ӘМИН ТҰЯҚОВ – СПОРТ ТАРИХЫНДА АТЫ АЛТЫН ӨРІПТЕРМЕН ЖАЗЫЛҒАН ТҰЛҒА. БҮГІНДЕ ЖАСЫ 90-ҒА ҚАРАСА ДА ӘЛІ ШИРАҚ, АЙТАРЫ МОЛ АҚСАҚАЛМЕН ӘНГІМЕЛЕСУДІҢ СӨТІ ТҮСКЕН ЕДІ.

5»

ХРОМТАУ: МОНОҚАЛАНЫҢ ЖАҢА КЕЛБЕТІ

2025 ЖЫЛЫ ХРОМТАУДА ИНФРАҚҰРЫЛЫМДЫ ДАМУ БҮЙЫНША ЖОЛДАРДЫ ЖӨНДЕУ, ТҮРҒЫН ҮЙ ҚОРЫН ЖАҚСARTY, КӨҒАЛДАНДЫРУ ЖӨНЕ АБАТТАНДЫРУ БАҒЫТЫНДА БІРАЗ ЖҰМЫС ЖҮРГІЗІЛГЕН. ХРОМТАУ ӘКІМДІГІНІҢ МӘЛІМЕТІНШЕ, 2026 ЖЫЛЫ ДА ЖОЛ ЖӨНДЕУ, ТҮРҒЫН ҮЙ ҚҰРЫЛЫСЫ, СУ ЖЕЛІЛЕРІН ДАМУ БҮЙЫНША ЖӨНЕ ӘЛЕУМЕТТІК НЫСАНДАРДЫ ЖАҢҒЫРТУ ЖОСПАРЛАНЫП ОТЫР.

7»

**УАҚЫТ
СЫНЫНАН
ӨТКЕН ОЙЛАР**

«Әділетті қоғамға – шыншыл сөз» жинағында Қасым-Жомарт Тоқаевтың әр жылдары айтылған таңдаулы сөздері топтастырылған

**Елдік
Толғауы**

ЖАҚЫНДА ҚАСЫМ-ЖОМАРТ ТОҚАЕВТЫҢ «ӘДІЛЕТТІ ҚОҒАМҒА – ШЫНШЫЛ СӨЗ» АТТЫ ЖАҢА КІТАБЫ ЖАРЫҚ КӨРДІ. БҮГІНДЕ ҰҢЫТ БОЛЫП БАРА ЖАТҚАН, АЛ ШЫНТУАЙТЫНДА, КІТАП ОҚУ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МІНДЕТІ АЛҒА ҚОЙЫЛЫП ОТЫРҒАН ҚАЗІРГІ КЕЗДЕ ҚАЙТАДАН ЖАҢҒЫРТСА ЖАРАСЫП ТҮРАТЫН РЕЦЕНЗИЯ ЖАНРЫНДА ПІКІР АЙТУДЫҢ ОРНЫ БАР ДЕП БІЛЕМІЗ.

4»

ЗЕРДЕЛІ ҰРПАҚ: ОҚУШЫҒА ҚАЛАЙ КІТАП ОҚЫТАМЫЗ?

ӘДЕБИ ШЫҒАРМАЛАРДЫ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ФОРМАТТАРМЕН ҰШТАСТЫРУ ҚАЖЕТ. БҮГІНГІ ОҚУШЫ ЦИФРЛЫҚ ОРТАДА ӨСІП КЕЛЕДІ. СОНДЫҚТАН КІТАПТЫ ТЕК ҚАҒАЗ НҰСҚАСЫНАН ОҚЫМАЙ, ЭЛЕКТРОНДЫ КІТАПТАРДЫ, АУДИОКІТАПТАРДЫ, ӘДЕБИ ПОДКАСТТАРДЫ ТИІМДІ ПАЙДАЛАНҒАН ЖӨН. МЫСАЛЫ, ОҚУШЫ БЕЛГІЛІ БІР ШЫҒАРМАНЫ ОҚЫП ҚАНА ҚОЙМАЙ, СОЛ КІТАП ТУРАЛЫ ҚЫСҚА БЕЙНЕРОЛИК НЕМЕСЕ ПОДКАСТ ДАЙЫНДАСА, ОНЫҢ ШЫҒАРМАНЫ ТҮСІНУ ДЕҢГЕЙІ ТЕРЕҢДЕЙ ТҮСЕДІ. «БІР КІТАП – БІР БЕЙНЕРОЛИК» ЖОБАСЫ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАР ӨЗДЕРІ ОҚЫҒАН ШЫҒАРМАНЫ 1-2 МИНУТТЫҚ ВИДЕО АРҚЫЛЫ ТАНЫСТЫРА АЛАДЫ.

6»

«САРЫ ДАҚТЫҢ САПАРЫ»

«15 ТӘУЛІК» – АВТОРДЫҢ ЖЕКЕ ТӘЖІРИБЕСІНЕН ТУҒАН ЭКСПЕРИМЕНТТІК СЕРИЯ. ШЫҒАРМАЛАР СУРЕТШІНІҢ БЕЛГІЛІ БІР УАҚЫТ АРАЛЫҒЫНДА ҚОРШАҒАН ОРТАДАН УАҚЫТША ОҚШАУЛАҢУ ТӘЖІРИБЕСІ НЕГІЗІНДЕ ДҮНИЕГЕ КЕЛГЕН. ОЛ ӘЛЕУМЕТТІК ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАН ЖӨНЕ КҮНДЕЛІКТІ ТҮРМЫС ДАҒДЫЛАРЫНАН САНАЛЫ ТҮРДЕ АЛЫСТАП, УАҚЫТТЫ БАСҚА ҚЫРЫНАН СЕЗІНУГЕ МҮМКІНДІК ІЗДЕГЕН.

8»

Қасым-Жомарт ТОҚАЕВ:

ҰСТАЗДЫ ҚАДІРЛЕЙ БІЛУ – ӨРКЕНИЕТТІ ҚОҒАМҒА ТӘН ҚАСИЕТ

Басы 1-бетте

РЕФОРМА МҮҒАЛІМДІ КҮЙЗЕЛІСКЕ ТҮСІРМЕУ КЕРЕК

Мемлекет басшысы білім саласында жиі әрі жеткілікті сараптамасыз жүргізілетін өзгерістерге сын айтты. Оның пікірінше, реформа атаулы бүкіл оқу жүйесін қысқа мерзімде түбегейлі өзгертуге ұласпауы керек. Әрбір бастама алдын ала жан-жақты зерттеліп, тиімділігі дәлелденгеннен кейін ғана жүзеге асырылуға тиіс. Президент реформаның сынақ немесе эксперимент емес, жауапты шешім екенін еске салды.

Бұл талап педагогикалық жоғары оқу орындарының қызметін қайта қарау кезінде де ескерілуі қажет. Болашақ мамандарды мектеп пен балабақшадағы нақты жұмысқа бейімдейтін бірыңғай жүйе қалыптастыру ұсынылды. Оған әдістемелік орталықтар, мектепке дейінгі, орта және қосымша білім беру мекемелері қатысуы керек.

Президент «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығының қазіргі жұмысына көңілі толмайтынын да жасырмады. Мұғалімдер тарапынан аттестация талаптарының күрделілігі, артық жүктеме мен қағазбастылық жөнінде көптеген өтініш түсіп жатқанын айтты.

– Сонымен қатар мұғалімдердің біліктілігін көтеру мәселесіне ерекше назар аударған жөн. Алайда осы саладағы кезекті ауқымды реформаны жасаймыз деп, бүкіл оқу жүйесін қысқа мерзімде түбегейлі өзгертуге болмайды. Әйтпесе, бұрыннан қалған теріс нәтижелер осы аса маңызды саланың тас-талқанын шығарғаны өсімізде бар. Осындай сынақтар оқу саласына үлкен зиян әкелді. Тек реформа үшін жай ғана аты бар, заты жоқ реформалар жүргізуді доғару қажет. Басқа сөзбен айтқанда, реформаларды, өзгерістерді, әрине, жүргізу керек, бірақ ондай өзгерістер мұғалімдерді әбден шаршатып, оларды күйзеліске ұшыратпауы керек, – деді Мемлекет басшысы.

Осыған байланысты педагогтерді аттестациядан өткізу талаптарын оңтайландыру тапсырылды. Бұл бағалаудан толық бас тартуды білдірмейді. Негізгі мақсат – мұғалімнің білімін әділ бағалайтын түсінікті әрі ашық жүйе құру.

Өңірлер арасындағы айырмашылық – тағы бір түйткіл

Президент көтерген екінші негізгі мәселе – аймақтар арасындағы білім сапасының айырмашылығы.

Биылғы Ұлттық бірыңғай тестілеу нәтижесі бойынша Қызылорда, Солтүстік Қазақстан, Павлодар және Қостанай облыстарының, сондай-ақ Астана мен Алматы қалаларының түлектері жоғары көрсеткішке қол жеткізген. Ал Түркістан, Ұлытау, Атырау, Ақтөбе және Алматы облыстарындағы нәтижелер төмен болған.

Түркістан облысындағы жағдайға ерекше назар аударылды. PISA зерттеуі де аймақтағы білім сапасына қатысты мәселелер бар екенін көрсеткен. Облыс оқушыларының 75 пайызға жуығы ауылда тұрады. Сондықтан шалғай елді мекендерде қажетті инфрақұрылым салып, білікті мамандарды тарту Үкімет пен әкімдіктердің жедел міндетіне айналуға тиіс.

Президент Әкімшілігі мен Үкіметке төмен нәтиже көрсеткен облыстардағы ахуалды арнайы талдап, оларға нақты кө-

мек көрсету тапсырылды. Бұл ретте үздік мектептер мен білім саласындағы даму институттарының тәжірибесін пайдалану ұсынылды.

Ал «Келешек мектептері» алдағы үш жыл ішінде білім берудің озық үлгілері сыналатын орталыққа айналуы керек. Жаңа әдістемелер кейін басқа мектептерге таратылуға тиіс.

Оқулықтардан 700-ден астам өрескел қате табылған

Президент орта білім мазмұнын жаңарту мәселесін де көтерді. Үкімет жүргізген тексеру барысында мектеп оқулықтарынан 700-ден астам өрескел қате анықталған.

Мемлекет басшысы тарихи шындыққа сай келмейтін оқиғалар мен тексерілмеген деректерге негізделген материалдарды қайта қарауды тапсырды. Оның айтуынша, балаларды ойдан шығарылған «қаһармандар» мен жалған ерліктер арқылы отаншылдыққа тәрбиелеу дұрыс нәтиже бермейді.

Оқулықтар өскелең ұрпақты өткеннің қайғысына байланып қалуға емес, ілгерілеуге, еңбекке және болашаққа сеніммен қарауға бағыттауы қажет. Білім мазмұны заман талабына және жаңа Конституцияның қағидаттарына сай жаңартылуға тиіс.

Президент білім саласына қатысты әлеуметтік желілердегі дауларға да тоқталды. Ол өркениетті пікірталастың орнына жеке тартыс пен даңғазға жол берілмеуі керек екенін айтып: «Қазір бос, бұрыс сөздің уақыты емес, нақты, дұрыс істің дәуірі», – деді.

Жиі ермек емес табыс көзі болуға тиіс

Президент биылғы мамырда білім беру жүйесіне ЖИ-ді енгізу туралы арнайы Жарлыққа қол қойғанын, алайда жаңа оқу жылы қарсаңында тапсырманың тиісті деңгейде орындалмағанын айтты. Енді балалар мен педагогтердің жасанды интеллектіні қауіпсіз, жүйелі және тиімді пайдалану тәртібін белгілейтін нақты шара қабылдануға тиіс.

Жоғары білім беру жүйесінде жасанды интеллектіні қолданудың этикалық, құқықтық және ұйымдастырушылық ерекше-

ліктерін реттейтін ортақ стандарт бар. Үкіметке осындай стандартты орта және кәсіптік-техникалық білім беру жүйесіне де енгізу тапсырылды.

Президенттің пайымынша, цифрлық технологияларды меңгеру тек жаңа бағдарламаларды қолданумен шектелмеуі керек. Әдіресе ауыл жастары смартфон мен цифрлық құралдарды тұрақты табыс табуға пайдалана білуі қажет.

– Жасанды интеллект пен оның мүмкіндіктері ермек емес, кіріс көзі болуға тиіс, – деді Мемлекет басшысы.

Қыркүйекте елімізде Жасанды интеллект университеті ашылады. Сонымен қатар Үкіметке Қытайдың жаңа технологияларды игерудегі тәжірибесін ескере отырып, Астанада Қазақстан – Қытай жасанды интеллект мектебін ашу мүмкіндігін қарастыру ұсынылды.

Саланы басқарудың платформалық үлгісіне көшу де осы міндетпен байланысты. Мемлекеттік сервистер мен ақпараттық жүйелерді біріктіру арқылы мұғалімдерді есеп беру, қағаз толтыру және қайталанатын тексерістерден босату көзделіп отыр.

Президент педагогтерді мектеп жөндеу жұмыстарына немесе оқу үдерісіне қатысы жоқ қоғамдық іс-шараларға тартуға болмайтынын тағы да ескертті.

16 жасқа толмағандарға әлеуметтік желіге тіркелуге шектеу қойылуы мүмкін

Балаларды қорғау мәселесі білім саясатындағы төртінші басымдық ретінде аталды. 2024 жылдан бері «Ұлттық қор – балаларға» бағдарламасы аясында 7 миллионға жуық баланың сеспшотына қаражат аударылған. 2024 жылы бұл мақсатқа 695,5 миллион, 2025 жылы 888,8 миллион, ал 2026 жылы 901,7 миллион доллар бөлінді.

Сонымен қатар биылдан бастап «Қазақстан балалары» тұжырымдамасы жүзеге асырылып жатыр. Барлық өңірде Балалардың құқығын қорғау басқармалары мен Психологиялық қолдау орталықтары құрылды.

Алайда цифрлық ортаның бала психологиясына ықпалы жаңа сын-қатер туғызып отыр. Әлеуметтік желілер, цифрлық

платформалар, жасанды интеллект және агрессия жарнама баланың дүниетанымына отбасы мен мектептен кем әсер етпейді.

Үкімет 16 жасқа толмаған балаларға әлеуметтік желілерде тіркелуге тыйым салуды көздейтін заң жобасын әзірлеген. Құжат биыл маусымда Парламентке енгізілді. Президент бұл мәселені Құрылтайдың бірінші сессиясында қарастыруды ұсына-тынын жеткізді.

Үкіметке балалар тұтынатын контентті сүзгіден өткізу жолдарын қарастыру және балаларға арналған міндетті SIM-карталарды жаппай енгізу тапсырылды. Мұндай тәсіл кәмелетке толмағандарды зиянды ақпараттан қорғауға мүмкіндік бермек.

Фастфуд жарнамасына қатысты мәселе де назардан тыс қалған жоқ. Қазір дәрігер-

лердің бақылауында қант диабетіне шалдыққан 7 мыңға жуық бала бар. Президент құрамында май, қант пен тұз мөлшері жоғары өнімдердің жарнамасын шектеу тәжірибесін жан-жақты зерттеуді тапсырды.

Мектеп тәрбиесі де беруі керек

Бесінші бағыт бала тәрбиесіне арналды. Қазақстанда 7 миллионға жуық бала бар. Жастарды қосқанда, олардың үлесі ел халқының жартысына жуықтайды.

Президент мектептер сапалы білім беретін мекеме ғана емес, тағылымды тәрбиенің ортасы болуға тиіс екенін айтты. Балалардың бойына отаншылдық, білімпаздық, еңбекқорлық, жауапкершілік және заңға құрмет құндылықтарын сіңіру қажет.

Осы жылдан бастап мектептерде «Құ-қық негіздері» пәні оқытыла бастады. Алдағы уақытта оқу бағдарламасына «Конституция негіздері» және «Заң мен тәртіп» курстары енгізіледі. Экологиялық ағарту саласының бірыңғай стандарттарын әзірлеу жұмысы жыл соңына дейін аяқталуға тиіс.

Сонымен бірге «Адал азамат» біртұтас тәрбие бағдарламасының аясын кеңейту ұсынылды. Қазір бұл бағдарлама негізінен орта білім беру ұйымдарында жүзеге асырылып келеді.

Кітап оқу мәдениетін дамыту мен балалардың ғылымға қызығушылығын арттыруға да ерекше көңіл бөлінбек. Президент Астана, Алматы және бірқатар облыс орталығында балаларға арналған жаратылыстану музейлерін ашуды ұсынды.

Алдағы екі жыл ішінде Астана, Алматы және Қызылорда қалаларында Президенттік кітапханалар жұмысын бастайды. Кейін мұндай кітапханаларды Шымкентте және басқа облыс орталықтарында салу жоспарланған.

Білім жүйесіндегі өзгерістің өзеп – мұғалім

Президенттің Тамыз конференциясындағы сөзі білім саласын жаңғырту тек жаңа мектеп салу немесе цифрлық жүйе енгізумен шектелмейтінін көрсетті. Негізгі міндет – мұғалімге жұмыс істеуге қолайлы жағдай жасап, білім сапасының баланың тұрғылықты жеріне тәуелділігін азайту және технологияны нақты пайда әкелетін құралға айналдыру.

Сонымен қатар балаларды цифрлық қауіптен қорғау, оқулықтардың мазмұнын қайта қарау, құқықтық және экологиялық

тәрбиені күшейту білім саясатының ажырамас бөлігіне айналмақ.

«Әділетті, Құатты, Қауіпсіз әрі Таза Қазақстанның тірегі болатын жауапты әрі адал азаматтарды тәрбиелеу – бәріміздің ортақ міндетіміз», – деді Мемлекет басшысы.

Жиын аяғында Президент бір топ ұстазды жоғары мемлекеттік наградалармен марапаттау туралы Жарлыққа қол қойғанын хабарлады. Білікті мұғалім, сапалы білім және ғылымға ұмтылған ұрпақ елдің кез келген белесті бағындыруына мүмкіндік береді.

АЛҒАШҚЫ ҚҰРЫЛТАЙ САЙЛАУЫ: 5 ПАРТИЯ 145 МАНДАТТЫ БӨЛІСТІ

Басы 1-бетте

«ӘДІЛЕТ» 110 МАНДАТ АЛДЫ

Дауыс санау қорытындысы бойынша «Әділет» партиясы 6 528 948 сайлаушының қолдауына ие болды. Бұл – есепке алынған дауыстың 71,17 пайызы. Нәтижесінде, партия Құрылтайдағы 145 орынның 110-ын иеленді.

Екінші нәтижені «Ауыл» партиясы көрсетті. Оған 574 621 сайлаушы немесе дауыс бергендердің 6,26 пайызы қолдау білдірді. Партияға 10 депутаттық мандат берілді.

Respublica партиясы 509 631 дауыс жинап, 5,56 пайыздық көрсеткішпен Құрылтайдағы тоғыз орынға ие болды.

«Ақ жол» Қазақстанның демократиялық партиясын 478 083 сайлаушы қолдады. Партия 5,21 пайыз дауыс жинап, сегіз мандат алды.

Жалпыұлттық социал-демократиялық партияға 469 058 адам дауыс берген. Оның қорытынды көрсеткіші 5,11 пайызды құ-

рап, партияға сегіз депутаттық орын берілді.

Осылайша, Құрылтайдағы мандаттар мынадай тәртіппен бөлінді: «Әділет» партиясы – 110 мандат; «Ауыл» партиясы – 10 мандат;

Respublica партиясы – 9 мандат; «Ақ жол» партиясы – 8 мандат;

Жалпыұлттық социал-демократиялық партия – 8 мандат.

Қазақстан Халық партиясы мен «Байтақ» жасылдар партиясы бес пайыздық

30 пайыздық жиынтық квотаның сақта-луын бақылауға алатынын мәлімдеді.

АЛҒАШҚЫ ОТЫРЫС 28 ТАМЫЗДА ӨТЕДІ

Межеге жете алмады. Қазақстан Халық партиясына 285 395 адам немесе сайлаушылардың 3,11 пайызы дауыс берген. «Байтақ» партиясын 97 751 адам қолдап, оның көрсеткіші – 1,07 пайыз.

Биюлетеньдері «Бәріне қарсымын» нұсқасын 230 446 сайлаушы таңдаған. Бұл – дауыс бергендердің 2,51 пайызы.

Осылайша, «Әділет» партиясы барлық депутаттық орынның шамамен 76 пайызын иеленіп, жаңа заң шығарушы органда айқын басымдыққа ие болды. Қалған төрт партияға 35 мандат тиесілі. Соған қарамастан Құрылтайда бес партияның өкілдік алуы әртүрлі саяси және әлеуметтік ұстанымдардың парламент мінберінде көтерілуіне мүмкіндік береді. «Ауыл», Respublica, «Ақ жол» және ЖСДП фракциялары заң жобаларын талқылау кезінде балама ұсыныстар айтып, парламенттік пікірталасқа қатысады.

Орталық сайлау комиссиясы мандаттарды партиялық тізімдегі кандидаттар арасында бөлу кезінде әйелдерге, жастарға және мүтедектігі бар адамдарға арналған

«ӘДІЛЕТ» ДЕПУТАТТЫҚ МАНДАТТАРДЫ БӨЛДІ

26 ТАМЫЗДА АЙБЕК ДӘДЕБАЙДЫҢ ТӨРАҒАЛЫҒЫМЕН «ӘДІЛЕТ» ПАРТИЯСЫ САЯСИ КЕҢЕСІ БЮРОСЫНЫҢ ОТЫРЫСЫ ӨТТІ. ЖИЫНДА БЮРО ЕЛІМІЗДІҢ БЫРПАЛАТАЛЫ ПАРЛАМЕНТІНДЕ ДЕПУТАТТЫҚ МАНДАТҚА ИЕ БОЛҒАН 110 КАНДИДАТТЫҢ ТІЗІМІН БЕКІТТІ. ШЕШІМ МЕН ПАРТИЯЛЫҚ ТІЗІМ ҚҰРЫЛТАЙДЫҢ БІРІНШІ ШАҚЫРЫЛЫМЫ ДЕПУТАТТАРЫН РЕСМИ ТҮРДЕ ТІРКЕУ ҮШІН ОРТАЛЫҚ САЙЛАУ КОМИССИЯСЫНА ЖОЛДАНДЫ.

Депутаттардың – 37-сі әйел (33,6 пайыз), 13-і – жас (11,8 пайыз), 2-еуі – ерекше қажеттіліктері бар адам (1,8 пайыз). 21-і (19 пайыз) – өзге ұлт өкілі. Орташа жасы – 46,7 жас.

Олардың қатарында Ұлттық Құрылтайдың бұрынғы 13 мүшесі, Мәжілістің 20 экс-депутаты және Сенаттың 4 экс-депутаты бар. Жалпы, Парламентте депутаттық тәжірибесі бар 24 адам бар. Сонымен қатар 10 адам Президенттік жастар кадр резервінің мүшесі, 4-еуі Президент жанындағы

Жастар саясаты жөніндегі кеңестің мүшесі, 5-еуі Президент жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссияның мүшесі. Тағы 26 адам мәслихат депутаты болып сайланған.

Құрамда әртүрлі саланың мамандары бар. Олардың ішінде 3 эколог, 2 волонтерлік қозғалыс өкілі мен IT саласының 4 маманы бар.

Бюро мүшелері «Әділет» партиясының Құрылтайдағы депутаттық фракциясы туралы ережені бекітті. Сайлау қорытындысы бойынша «Әділет» партиясы сайлаушылардың 71,17 пайыз дауысын жинап, 145 депутаттық мандаттың 110-ын иеленді. Партияны 6,5 миллионнан астам қазақстандық қолдады.

Партия Төрағасы Айбек Дәдебай атап өткендей, сайлау нәтижелері азаматтардың партияға және елде жүзеге асырылып жатқан ауқымды реформалар бағытына жоғары сенім білдіргенін көрсетеді. Енді партия мен оның депутаттық фракциясының басты міндеті – бұл сенімді нақты істер мен нәтижелер арқылы ақтау.

САЙЛАУАЛДЫ ШТАБ КОМАНДАСЫНА АЛҒЫС ХАТ ТАБЫСТАЛДЫ

АСТАНАДА «ӘДІЛЕТ» ПАРТИЯСЫНЫҢ РЕСПУБЛИКАЛЫҚ САЙЛАУАЛДЫ ШТАБ КОМАНДАСЫН МАРАПАТТАУ РӘСІМІ ӨТТІ. ПАРТИЯ ТӨРАҒАСЫ САЙЛАУ НАУҚАНЫ КЕЗІНДЕ ЕҢБЕК ЕТКЕН КАНДИДАТТАРҒА, ШТАБ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНЕ, СЕҢІМДІ ӨКІЛДЕРГЕ, БАҚЫЛАУШЫЛАРҒА, ЗАҢҒЕРЛЕРГЕ, САРАПШЫЛАРҒА, БІРІКТИЛЕР МЕН БЕЛСЕНДІЛЕРГЕ АЛҒЫС АЙТТЫ. ОЛ САЙЛАУ НӘТИЖЕСІН ЕҢ АЛДЫМЕН АЗАМАТТАРДЫҢ ПАРТИЯҒА БІЛДІРГЕН ЗОР СЕҢІМІ МЕН ҮЛКЕН ЖАУАПКЕРШІЛІК ДЕП ЕСЕПТЕЙТІНІН ЖЕТКІЗДІ.

– Бұның артында халқымыздың зор сенімі, әрқайсымыздың табанды еңбегіміз тұр. Ендігі міндетіміз – нақты іспен жауап беру. Алда бәрімізді үлкен жауапкершілік, ауқымды жұмыс күтіп тұрғанын айтып жатырмыз. Сондықтан бүгінгі жеңіс мәреге жеткеніміздің белгісі емес, бұл – жаңа кезеңнің басталуы деп қабылдауымыз керек, – деді Айбек Дәдебай.

Партия Төрағасы алда тұрған жаңа бір палаталы Құрылтайдың жұмысына да тоқталды. Ол Мемлекет басшысы Құрылтай сайлауын еліміздің дамуындағы тарихи маңызы зор оқиға деп атап, жаңа тұлғалар мен

жаңа идеялардың саясатқа келуіне ерекше мән бергенін еске салды.

– Қасым-Жомарт Кемелұлы Құрылтай сайлауын еліміздің дамуындағы тарихи маңызы зор оқиға деп

атап өтті. Жаңа бір палаталы Құрылтай ел дамуына тың серпін беретініне үлкен үміт артатынын да айтты. Президентіміз Құрылтайға жаңа тұлғалар, жаңа идеялардың келгеніне ерекше мән берді. Әсіресе, жастардың

«ӘДІЛЕТ» ПЕН САРАПШЫЛАР ҚҰРЫЛТАЙ ЖҰМЫСЫНЫҢ БАҒЫТЫН ТАЛҚЫЛАДЫ

25-ТАМЫЗДА ҚОҒАМДЫҚ САЯСАТ ИНСТИТУТЫНЫҢ ТАЛҚУЛАУ САРАПТАМАЛЫҚ АЛАҒЫНДА ҚҰРЫЛТАЙДЫҢ КҮН ТӘРТІБІ МЕН АЛДАҒЫ МІНДЕТТЕРІ ТАЛҚЫЛАНДЫ. ЖИЫНҒА САЯСАТТАНУШЫЛАР, ҚОҒАМ БЕЛСЕНДІЛЕРІ ЖӘНЕ «ӘДІЛЕТ» ПАРТИЯСЫНЫҢ ӨКІЛДЕРІ ҚАТЫСТЫ.

Жиналғандар ең алдымен қолданыстағы заңнаманы жаңа Конституцияға сәйкестендіру қажет екенін айтты. Саясаттанушы Айдос Сарым Құрылтайда комитеттер жасақталғаннан кейін кәсіби және сарапшылық қауымдастықпен жүйелі жұмыс жүргізу маңызды екенін айтты.

– Комитеттер жасақталғаннан кейін салалық қауымдастықтармен, «Атамекен» ҰКП және бейінді ұйымдармен жұмыс бастау маңызды. Бірлесіп, басымдық берілетін мәселелерді айқындауымыз керек, – деді Айдос Сарым.

Талқылауда мемлекеттік бағдарламалардың өңірлерде қалай жүзеге асырылып жатқанын парламент тарапынан бақылау мәселесі де сөз болды. «Әділет» партиясы саяси бюросының мүшесі, депутаттыққа кандидат Белла Газдиева сайлау науқаны барысындағы тұрғындармен кездесу кезінде мұндай бақылауды күшейту қажеттігін бірнеше рет көтерілгенін жеткізді.

– Өңірлерді аралағанда азаматтардың нақты суранысын көрдік: адамдар депутаттардан формалды есеп емес, қабылданған шешімдер мен мемлекеттік бағдарламалардың жергілікті жерде қалай жүзеге асырылып жатқанын нақты бақылауды күтеді. Құрылтай осындай бақылаудың пәрменді тетігіне айналып,

өңір тұрғындарын алаңдататын мәселелерді үнемі назарда ұстауы керек, – деді Белла Газдиева.

Қатысушылар депутаттар құрамын жаңарту және парламенттік жұмыстың жаңа тәсілдерін енгізу мәселелерін де талқылады. Саясаттанушы Бөріхан Нұрмұхамедов Құрылтай жұмысының алғашқы күндерінен бастап мазмұнды пікірталас пен заңнамалық бастамаларды кәсіби талдау мәдениетін қалыптастыру маңызды екенін айтты.

– Депутаттар құрамының едәуір жаңаруы қалыптасқан парламенттік рәсімдерге жаңаша қарауға мүмкіндік береді. Егер жаңа құрам алғашқы күннен бастап шынайы пікірталас, кәсіби талдау және заң жобаларын мазмұнды талқылау тәжірибесін енгізсе, бұл кейінгі шақырылымдарға да жалғасатын орнықты дәстүрге айналуы мүмкін, – деді Бөріхан Нұрмұхамедов.

Айжан Ысқақова қабылданатын заңдардың жергілікті жерлерде қаншалықты тиімді жұмыс істейтініне назар аударды.

– Бізге республикалық деңгейде де, жергілікті деңгейде де бірдей тиімді жұмыс істейтін заңдар қажет. Бүгінде кейбір мәселелерді әлі де қолмен басқару тәсілімен шешуге тура келеді. Біздің міндетіміз – осы алшақтықты азайтып, елдің барлық өңірінде бірдей жұмыс істейтін түсінікті тетіктерді заңнамаға енгізу, – деді Айжан Ысқақова.

Талқылаудың арнайы бір бөлігі Құрылтай жұмысының ашықтығына және шешімдер әзірлеу кезінде талдау мүмкіндіктерін пайдалануға арналды.

Сарапшылар депутаттардың азаматтардан келіп түсетін өтініштермен жұмысын көрсететін цифрлық профильдерді дамытуды, комитеттердің жұмысына тәуелсіз сарапшыларды тартуды және «Е-парламент» жүйесінің мүмкіндіктерін кеңейтуді ұсынды.

Кездесу қорытындысы бойынша айтылған ұсыныстар жүйеленіп, Құрылтайдың алдағы жұмысына арналған талдамалық ұсынымдар топтамасына енгізіледі.

САЙЛАУ НАУҚАНЫ АЯҚТАЛҒАН СОҢ, «ӘДІЛЕТ» ПАРТИЯСЫ ЕЛ АУМАҒЫНДА ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ҮГІТ МАТЕРИАЛДАРЫН ЖИНАУҒА КІРІСТІ. БҮЛ ЖҰМЫС «ТАЗА ҚАЗАҚСТАН» ЖАЛПЫҰЛТТЫҚ БАСТАМАСЫ АЯСЫНДА ҰЙЫМДАСТЫРЫЛЫП, ЕЛІМІЗДІҢ БАРЛЫҚ ӨҢІРІНДЕ ЖҮРГІЗІЛДІ.

«ТАЗА ҚАЗАҚСТАН»: ПАРТИЯ ҮГІТ-НАСИХАТ МАТЕРИАЛДАРЫН ЖИНАДЫ

Партия кандидаттары, жастар қанатының белсенділері, өңірлік штабтардың өкілдері мен волонтерлер көшелерден, аулалардан, аялдамалардан және арнайы белгіленген ақпараттық алаңдардан үгіт материалдарын жинады.

«Әділет» партиясынан Құрылтай депутаттығына кандидат Ақерке Ескендірова мен Ақжол Құрмансейіттің айтуынша, мұндай жұмыс «Таза Қазақстан» қағидаттарын жалғастырып, қоршаған ортаға жауапкершілікпен қарауға ықпал етеді. – Жауапкершілік – «Әділет» партиясының негізгі қағидаттарының бірі. Біз үшін өз құндылықтарымызды нақты іспен көрсету маңызды. Үгіт жұмыстарын өзіміз жүргіздік, сондықтан науқан аяқталғаннан кейін материалдарымыз орналастырылған барлық алаңды ретке келтіруді дұрыс деп санаймыз. «Таза Қазақстан» мәдениеті ең алдымен жеке жауапкершіліктен, өз еңбегінді құрметтеуден және қоршаған ортаға ұқыпты қараудан басталады, – деді кандидаттар.

Астанада волонтерлер ақпараттық стендтер мен басқа да алаңдардағы үгіт материалдарын жинады. Алматыда жұмыс

қаланың барлық ауданында жүргізілді. Шымкентте акцияға 70-тен астам адам қатысып, қалалық алаңдар мен нысандардағы үгіт материалдарын алып тастады.

Бұл жұмыс 17 өңірді түгел қамтыды. Атырау облысында 350 белсенді қоғамдық орындардан шамамен 700 килограмм баста материалдарын жинады. Ақтөбе облысында 300-ден астам волонтер 334 ресми алаң мен сауда нысанын үгіт материалдарынан тазартты. Шығыс Қазақстан облысында үгіт материалдары орналастырылған 467 ресми нүктеде жинау жұмыстары жүргізілді. Қарағандыда 100-ге жуық белсенді аула мен орталық көшелерді тазалау жұмыстарына қатысты. Акцияға Ақмола, Павлодар, Батыс Қазақстан және басқа да облыстардағы партия мүшелері де қосылды.

Жиналған плакаттар, парақшалар мен баннерлер қайта өңдеуге және кәдеге жаратуға жіберілді.

Жалпы, үгіт науқаны кезеңінде партия жұмысына өңірлер бойынша шамамен 8 мың белсенді жұмылдырылды. Үгіт материалдарын жинау жұмыстары белсенділердің сайлау науқаны аяқталғаннан кейінгі жұмысын қорытындылады.

ЖАҚЫНДА ҚАСЫМ-ЖОМАРТ ТОҚАЕВТЫҢ «ӘДІЛЕТТІ ҚОҒАМҒА – ШЫНШЫЛ СӨЗ» АТТЫ жаңа кітабы жарық көрді. Бүтінде ұмыт болып бара жатқан, ал шынтуайтында, кітап оқу мәдениетін қалыптастыру міндеті алға қойылып отырған қазіргі кезде қайтадан жаңғыртса жарасып тұратын рецензия жанрында пікір айтудың орны бар деп білеміз.

Кітаптың андатпасында «Бұл жинаққа Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаевтың әр жылдары саясат сахнасында қазақ және орыс тілдерінде айтқан таңдаулы сөздері енгізілді» деп жазылыпты. Жөн. Баяғыдан бар дәстүр. Бағзы замандағы данышпандардың, бергі кездегі Бенджамин Франклин, Уинстон Черчилль, Шарль де Голль сияқты тұлғалардың үздік ойларының үзкіз-үзкіз үлгілерінен құрастырылған кітаптарды айтып қайтейік, осы дәуірдегі Си Цзиньпин, Нельсон Мандела, Нарендра Моди, Вацлав Гавел, Барак Обама, Кофи Аннан сияқты көрнекті қайраткерлердің таңдаулы сөздері талай басылғанын да көлденең тартып жатпай-ақ қояйық. Одан да беріге тартып, айналамызға қарасақ, Әзербайжан президенті Ильхам Әлиевтің мультикультурализмнің әзербайжандық моделі туралы сөйленген сөздері мен айтқан пікірлерінен іріктеліп, сарапталған сілтемелер жинағын (Баку, 2017) айтуға болады. Сан қилы баяндамалар мен сөздерден ойып-ойып алынған ондағы ойлар Әзербайжанның неліктен бүтінгі әлемдегі мультикультурализмнің негізгі ошақтарының бірі саналатынын, елде этностық, діни және мәдени сәнуірліліктің дұрыс реттелуі қоғамдағы бірігу, кірігу үрдісін қалай тереңдетіп жатқанын келісті көрсетеді.

Қасым-Жомарт Тоқаевтың бұл кітабын құрастырушылар Мемлекет басшысының ұлт саясаты, тәуелсіздік егемендік пен мемлекеттілік, Конституция, Әділетті Қазақстан, мемлекеттік басқару, Президенттік миссия, Заң мен Тәртіп, ынтымақ пен бірлік, цифрландыру және жасанды интеллект, ғылым және білім, тарих, мәдениет және руханият, тіл, халықаралық саясат, ұлттық экономика, жастар, өңірлер, Таза Қазақстан, алдағы даму, тарихи тұлғалар туралы толғаныстарын, сондай-ақ өзі жайындағы ойларын, кеңестерін, естеліктері мен ой-толғамдарын аса мұқияттылықпен, ұқыптылықпен, әр пікірдің жазылған немесе айтылған уақытын, орнын жылы, айы, күніне дейін дәл көрсетіп, бір кітаптың аясына жинақтап беріп отыр. Ыңғайлы. Пайдалы. Құнды. Қажет.

Президентіміз – танымал жазушының ұлы. Мұны барша жұрт біледі. Өзі-

«Әділетті қоғамға – шыншыл сөз» жинағында Қасым-Жомарт Тоқаевтың әр жылдары айтылған таңдаулы сөздері топтастырылған

ТОЛҒАУЫ

теледидары мен радиосы» республикалық корпорациясына келгенінде Қасым-Жомарт Кемелұлына сол кітапты бергенмін. Ол кезде Премьер-Министр еді. Біраз уақыттан кейін бір жиналыста көріп, «Кітабыңызды оқыдым» деді. «Дипломат адам ғой, көңілім үшін айтып тұрған шығар, Үкімет басшысы әдебиеттану кітабын оқуға уақыт таба қоймас» деген оймен «Рақмет. Сіздің қарап шыққаныңыздың өзі маған үлкен құрмет» деп қалдым. Сонда сәл қабағын шытып, «Неге олай айтасыз? Мен кітапты түгел оқыдым» дегенінде қатты қысылғаным бар. Шын зиялы адам, нағыз интелектуал тұлға қандай қызметте де кітап оқуға уақыт табады екен.

Автордың ордалы ойларының ең өзектілерінің өзін бөле-жарып алу, ерекшелеп көрсету қиын. Бірнеше үзіндіге ғана тоқталып, герменевтикалық талдау ыңғайында пікір жазып өтейік.

тіп алмауымыз өте маңызды болып тұр. Абай айтқан міндердің үстіне жаһандандудың желімен жеткен жаңа жамандықтарды жамап қалудан сақтану да ұдайы жадымызда жүруге тиіс. Президент мұны да ескертеді: «Бізге, Абай айтқандай, артық мақтанға салыну, өзгені қор, өзімізді зор санау, дау қуу әсте жараспайды. Әр қадамымызды анық басып, әлемде және елімізде болып жатқан оқиғаларды байыппен сараптай білуіміз қажет. Тұрақтылық пен дамуымыздың кепілі болған татулық пен бірлікті бәрінен жоғары қойған абзал. Мемлекет мүддесін көздесек, әуелі сабақтастық сақталып, төгілген тер мен атқарған еңбектің далаға кетпеуін ойлайық».

«Халқы мықты ел ғана қуатты мемлекет құра алады».

Елдікті еңселендіру күресі толастамайды. Тәуелсіздікті орнықтыру, нығайту, мығымдандыру, күшейту, қуаттандыру, тіккен туымызды бірде жылы, бірде жылым замананың қандай жұлқыныған желінде де мызғымастай етіп тұғырландыру тұрғысынан көп-көп, өте-мөте көп күрес, елдік жолындағы ерек күрес керек болады.

«Қазіргі қоғам өмірінде «Адам мемлекет үшін емес, мемлекет адам үшін» деген қағидаттың өзектілігі артты. Сондықтан жаңа Конституцияның бойынан осы ұстаным анық аңғарылады».

Дәл солай. Адам бақыты қоғам бақытынан тұмайды, қайта қоғам бақытын адамдар бақыты құрауы керек. Қандай қоғамның қандай бақыты жолында да адамның бақытсыздыққа ұшырауын ақтап алуға болмайды. Адам бақыты ең алдымен махаббатта, отбасында, перзент қызығында қалыптасады. Адам бақыты – қоғам бақыты. Керісінше емес. Бұл – дәйім есте ұстайтын қасиетті қағида.

«Елдікті бұзу, бірлікті шайқалту, бұл – заң алдында қылмыс, Құдай алдында – күнә».

Елдікті сақтаудың басты шарты – ортақ шаңырағымыздағы береке-бірлікті сақтау, достықты, татулықты, келісімді көзіміздің қарашығындай қастерлеу, қасиеттеу. Қазаққа Құдай жерді де берген, кеңді де берген, елді де берген, ерді де берген. Бізде бәрі бар. Қазір де, талайымыз нысап сайын береке дегенді ұмытыңқырап, тым-тым таусыла сөйлеп, әсіреталашылдық танытып тұрған өтпелі, аздап өкпелі тұста да біз алдағы замандағы ірілігіміз де, тірлігіміз де бірлігімізде екенін ұмытпауға тиіспіз. Қоғам бірлігінің басты шарты – адам бірлігі. Ортақ мақсатқа ұмтылғанда, отбасын асырайтын, Отанына себі тиегін еңбекке жұмылғанда, әділдікке сенгенде, заңға көнгенде адамдар да біріге түседі.

«Мемлекеттік қызметшілерді қолынан түк келмейді деп кемсітуді доғару керек. Оларды «халық жаулары» сияқты көретіндер де бар».

Өкінішке қарай, сан түрлі себептерге байланысты мемлекеттік қызметші атаулыға «шенеунік» деген шекпенді жаба салып, шетінен оңды-солды шенесөздің салтына айналып барады. Кітапта автор «Шенеунік» деген сөз жағымсыз ұғымға айналып барады. Бұл – дұрыс емес» дейді. Шынында да, мемлекеттік қызметшілерді тұқырта берген сайын мемлекеттің де тұғыры төмендей түсетінін ескермейтін сияқтымыз. Әсіресе әбден әулекіленіп біткен әлеуметтік желіні билікті беталды беттен алатын бетсіздік басып тұрған қазіргідей уақытта қызмет баспалдақтарының бәрін дерлік басып өткен, қай белесте де ізгі із қалдырған асыл азаматтардың лайықты бағасын беруге Мемлекет басшысының осы сөзі қозғау салса дейміз.

«Өткенімен ғана өмір сүретін жұрт өркеніетті ел бола алмайды».

Бұл сөзге біздің қосарымыз бір ақылды адамның «Бүтін мақтанатыны қалмағандар кешепісімен мақтанады» дегенін еске салу ғана.

«Жасанды интеллект заманына бейімделе білген, соған қарап тіршілігін түзген, тіпті жаңа үдерістерге нақты әрі белсене қатысқан елдер ғана табысқа жетпек».

ЖИ – дамыған елдің үлкен үрдісі. Сонымен бірге оның дәуірінде рухани және мәдени құндылықтарды назардан тыс қалдырмау қажет. Жасанды интеллектінің бірыңғай басымдыққа ие болып кетпеуінің, сөйтіп, адамның өз бетінше ойлану дағдысынан ажырай бастауының алдын алудың да бір тетігі, бірегей тетігі – кітап оқу мәдениетін дамыту және зерделі ұлт қалыптастыру. Кітап оқитын ұлттың басты белгісі – оқу мәдениеті азаматтардың басым бөлігінің күнделікті тыныс-тіршілігіне тән болуы. Санге айналып тұрған сөзбен айтсақ, қоғамдағы белді бір трендке айналуы. Оқуға құмарлық, оқу мәдениетінің жоғарылығы, кітапхана жүйесінің дамуы, кітап шығаруға мемлекет тарапынан қолдау көрсетілуі және қалың көпшіліктің биік өрелілігі зерделі қоғамның міндетті сипаттары саналады. Бара-бара жалпы жұртшылық клипті ойлау жүйесінен бірте-бірте бас тартуға бейімделе беруге, смартфонның кітапты езіп-жаншуы азая түсуге тиіс.

«Бүтінгі заман – білектінің емес, білімдінің, яғни ақыл-ой бәсекесінің заманы».

Президент оқитын, интеллектуалды ұлт қалыптастыруға жағдай жасау міндетін алға қойды. Егер біз білім жолын, ғылым жолын, мәдениет жолын тандасақ, онда кітап оқу біздің ұлттық идеямызға айналуға тиіс. Жаһандану жағдайындағы жарыста оза шапқан елдердің бәрі де білімге, оқуға баса назар аудара білген. Жеке тұлғаларға келсек, мысалы, Билл Гейтс күн сайын сдәуір уақытын кітап оқуға арнайды. Оқымас ой тоқырайды деген сол.

«Әділеттілік салтанат құрмаған қоғамда тек қайшылық, қиыншылық, құлдырау үстемдік ететіні белгілі».

Кісіліктің басты өлшемдерінің бірі – адамның әділдігі. Елдіктің басты өлшемдерінің бірі – қоғамның әділдігі. Халқымыз ақылдың азбайтынына, арамдықтың озбайтынына, әділдіктің тозбайтынына қай кезде де сенген. Бабаларымыз бізге халықтық құндылықтардың аса бір қасиеттісі ретінде әділеттілікті аманаттаған. Сонымен бірге Әділетті Қазақстан дегеніміз барлық мәселесі шешіле қалатын Қазақстан еместігін де естен екі елі шығаруға болмайды. Әділеттілікті орнату – түйінді мәселелерді тиімді шешудің тетігі. Әділет – әділ ету. Әділеттілік – біреулердің маңдайы терлемей-ақ, шекесі шылқып өмір сүруіне, біреулердің арқа еті арша күйге түссе де, кедейліктің қамытынан құтылмай жүруіне тосқауыл қою деген сөз. Әділеттілік – қолынан іс келетіндердің, елім дейтіндердің, жерім дейтіндердің жұлдызы жануына жағдай жасау, ауырдың үстімен, жеңілдің астымен жүріп, жоғарыға жұлқына жылжитындардың, сөйтіп, өзінен қабілеттілердің алдын орайтындардың қадамын тұсау деген сөз. Жақсы жұмыс істейтіндердің жақсы тұруы, шаруасын мандытпайтындардың, ісін өндірмейтіндердің шамасына қарай күн кешуі, көрпесіне қарай көсілуі де – әділеттілік.

«Егемендік – әр халыққа бұйыра бермейтін баға жетпес бақыт».

Әзімізге мемлекет құру бақытын, мемлекет болып тұру бақытын бұйырған тарихтың тартуына құрметпен қарауға, бастағы бақтың бағасын білуге шақырады автор. Мына әлемде саны қазақты бірнеше рет орап кететін, өйтсе де, бір жапырақ туын тигетін алақандай төбе таба алмай жүрген қаншама халық бар! Олар қорлығынан, сорлығынан сондай күн кешіп отырған жоқ. Тарихтың толғағы орайлы келмеді. Әлі де келер дегенге ешкім кепілдік бере алмас.

«Егер ұлттардың өзін-өзі айқындау құқы бүкіл жер шарында жүзгесі асырылатын болса, онда қазір БҰҰ-ның құрамына кіретін 193 мемлекеттің орнына 500 немесе 600 мемлекет пайда болар еді. Әрине, бұл бейберекеттікке соқтырады».

Бұл – Маргарита Симоньянға әскери операцияға қатысты қайтарылған жауап. Әрі қарай осы себептен біздің Тайваньды да, Косовоны да, Оңтүстік Абхазияны да қолдамайтынымыз, ол қағиданың квазимемлекеттік аумақтарға байланысты да қолданылатыны айтылады. Бұған не қосар едік? Әлемдегі 193 елдің бірі ретінде өзіміздің көк Туымызды өзіміздің жеріміздің төріне қадау бақыты бұйырғанына тәубе деуіміз керек.

«Сол кезде тәртіпсіздікті бастаған және төңкерісті ұйымдастырған адамдардың қимылына дереу тосқауыл қойып, батыл әрекет жасамағанда, қазір Қазақстан дербестігі мен егемендігі әлдеқайда шектеулі, мүлде басқа мемлекетке айналар еді».

Қаңтардағы сын сағатта Қасым-Жомарт Кемелұлы азамат ретінде, Мемлекет басшысы ретінде, Жоғарғы бас қолбасшы ретінде өзін өте лайықты көрсетті. Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас хатшысының орынбасары болып істеген, әлемдік деңгейдегі сара саясаткер екенін танытып, аса қиын жағдайда жалғыз дұрыс шешімді тез тауып, мемлекеттілікті сақтап қалды. «Не болса да, мен астанада боламын. Халықпен бірге болу – менің конституциялық міндетім» деп мәлімдеді. Елдің басына күн туа жаздаған шақта жауапкершілік, ержүректік танытқаны, салқын сабыр мен асқан ақыл тапқаны – Тоқаевтың қазақ тарихы алдындағы ерлігі. Тоқаев – елдің тағдыры қыл үстінде тұрған сәтте соның жалғыз түйінін тапқан адам. Біз қазірше мыны тиісінше бағалай алмаспыз. Уақыт өтеді, белгілі бір кезең аралығынан кейін 2022 жылғы қаңтарда біздің мемлекеттілігімізге қандай қатер төнгенін және сондай шақта Қасым-Жомарт Тоқаев елді қандай қатерден сақтап қалғанын біз бәрібір бағалаймыз, лайықты түрде айтамыз. Біз айтпасақ, келесі буын айтады, тарих айтады.

«Біз тарихқа қазақ халқының Қайта Өрлеу дәуірінің ұрпағы ретінде енгуге тиіспіз».

Биыл ел тәуелсіздігіне отыз бес жыл толады. Осы отыз бес жылдың ішінде қазақ халқы, қазақстандықтар елдіктің ерлігін жасады. Бұл – басы ашық ақиқат. Біз мемлекет құра алдық, біз егемен ел болып тұра алдық. Біз тілі басқа, тілегі бір, жүзі басқа, жүрегі бір, тату мемлекет болып құралдық. Мұның бәрі оңайға түскен жоқ. Біз мына жердің бетіне тарихтың тамаша тұсында орайымен келген ұрпақпыз. Өйткені біз халқымыздың тарихындағы ең бір ғажайып тұсқа – азаттық алған, тәуелсіз мемлекет құрған тұсқа тап болдық.

Қазақ халқының Қайта Өрлеу дәуірі басталды.

Тәуелсіздіктің 35 жылы, әсіресе, кейінгі 5 жылы бұлай деуге толық мүмкіндік береді. Аласапыранға түсіп, азаттығынан айырылып қала жаздаған елдің аз уақыттың аясында бойын тіктеп алуы, әлемдегі абыройын қалпына келтіріп қана қоймай, халықаралық аренадағы беделін бұрынғыдан да биіктетуі, әлемде қалыптасқан аса күрделі геосаяси ахуалда, бұрын айтылатындай екі от емес, талай оттың ортасында тұрып қауға да шалынбауы, дауға да ұрынбауы, алғсқа да, жақтыңа да ығығын бермей, қандай жаһандық мәнді мәселеде де өзінің салмақты сөзін айтатын мығым мемлекетке айналуы, аса қиын жылдарда тұрақты экономикалық өсімді қамтамасыз етуі, елімізді жаңа даму деңгейіне көтеру үшін берік негіз қалауы, Әділеттілікті, Адалдықты, Тазалықты алға ұстайтын, қоғамды да, адамды да жаңғыртатын, табанды ұжымдық еңбектің нәтижесі, халық даналығының сүзгісі болып табылатын жаңа Конституция қабылдауы, соған сәйкес тың тұрпатты, бір палаталы Парламент – Құрылтай құратын сайлау өткізуі, оған азаматтарымыздың адамдық жауапкершілікпен, қоғамдық белсенділікпен қатысуына қол жеткізуі – осы сөзіміздің айғағы.

Әрине, елімізде шешімін күтіп тұрған сұрақ, тарқатылуын күтіп тұрған түйін аз емес. Олар тез шешіле де қалмайды, тез тарқатыла да қалмайды. Бірақ біз енді сол сұрақтарды, сол түйіндерді жасырмай айтатын, ашық талқылайтын қоғамға айналып келеміз. Демек, қиындықтар бара-бара еңсеріледі, жағдай уақыт өткен сайын түзеле түседі. Елдің көш керуені алға баса береді. Алға басудың басты шарты – елдің амандығы, жұрттың тыныштығы. Мұны да автор басын ашып айтқан: «Тыныштық болмаса, басқаның бәрі бекер».

Жарайды, жазғанмыз рецензия жанрының өзіне лайық көлемінен асып бара жатыр екен. Тізіпін тартуға тура келеді. Біздіңше, осында келтірілген аз ғана сілтеменің өзі Тоқаевтың жаңа кітабы елдігімізді еңселендіруге септесетін, қоғамдық сананы серпілтетін ірі еңбек, елдік толғауы екенін таныта алатындай көрінеді.

Кітаптың әр беті терең толғамға тұнып тұр. Ондағы әр үзінді оқырманды алуан-алуан ойға жетелейді. Мемлекет үшін, ел үшін, қоғам үшін азаматтық жауапкершілікті серке сезіндіре түседі.

Сауытбек АБДРАХМАНОВ

ЗАМАНЫНДА ӘЛЕМНІҢ ТАҢДАУЛЫ СПОРТШЫЛАРЫНЫҢ БІРІ ДЕП ТАНЫЛҒАН АТЫ АҢЫЗҒА АЙНАЛҒАН ЖҮЙРІК – ҚЫСҚА ҚАШЫҚТЫҚҚА ЖҮГІРУДЕН ЖӘНЕ ЭСТАФЕТАЛЫҚ ЖАРЫСТАН КСРО-НЫҢ 8 ДҮРКІН ЧЕМПИОНЫ, ЕУРОПА КУБОГЫНЫҢ ЖЕҢІМПАЗЫ, КСРО ХАЛЫҚТАРЫ СПАРТАКИАДАСЫНЫҢ ЖЕҢІМПАЗЫ, КСРО ҚАРУЛЫ КҮШТЕРІНІҢ 14 МӘРТЕ ЧЕМПИОНЫ, КСРО РЕКОРДЫН 6 РЕТ ЖАҒАРТҚАН ӘМИН ТҮЯҚОВ – СПОРТ ТАРИХЫНДА АТЫ АЛТЫН ӨРІПТЕРМЕН ЖАЗЫЛҒАН ТҮЛҒА. БҮГІНДЕ ЖАСЫ 90-ҒА ҚАРАСА ДА ӘЛІ ШИРАҚ, АЙТАРЫ МОЛ АҚСАҚАЛМЕН Әңгімелесудің сәті түскен еді.

– Әмин аға, спорт жалпыға ортақ дүние болғанымен, әр халқтың сол спорттың белгілі бір түріне көбірек бейімі болатыны белгілі. Қазақтар о бастан балуаны көп, күрес түрлерінен жетістікке жеткен ел ретінде танылса, өткен ғасырдың 60-жылдарынан бастап әйгілі желаяқ Ғұсман Қосанов екеуіңіз жеңіл атлетикада биіктен көрініп, қазақтың атын шығардыңыздар. Бала кезіңізде спорттың қай түріне қызықтыңыз?

– Мен Қазақстанның батыс өлкесінде – Маңғыстауда дүниеге келген адаммын ғой. Патша заманында осы өлкеде он жыл айдауда болған украин халқының классигі Тарас Шевченко мен туған жер туралы «Богом забытый край» деген екен. Әрине, үстірт айтылған сөз ғой. Әйтпесе, «Құдай ұмытып кеткен» жерден небір ақын-жаыраулар, күйшілер, би-шешендер, батырлар мен палуандар шыға ма? Жерінде бір өзен жоқ, шөл дала болған соң айтқан шығар. Бірақ кейін жер асты газ бен мұнайға толы бай өлке екені белгілі болды емес пе? Ол елдің иілігіне қызмет етіп жатыр.

Мектепте жүргенімізде болашақта спортпен айналысамын деген ой болған жоқ, тіпті спорттың не екенін де жете түсінбейтін едім. Қозы-лақ бақтық, мектепке қыста 4-5 шақырым жерден келсек, жазда жайлауға көшкенде 7-8 шықырым жерден қатаунап оқыдық. Үйден кешірек шықсақ, сабақтан кеш қалмау үшін жүгіріп баратын едік. Біздің ауылдағы спортмыз – асық ойнау, ләңгі тебу болды. Мектепте төменгі сыныптарда дене шынықтырудан арнаулы курс оқыған қыз-келіншектер сабақ берсе, жоғары сыныптарға барғанда соғыстан кейін армияға барып келген жігіттер оқытты. Сосын «ашпа доп» деген ойынымыз болды. Мына америкалықтар ойнайтын бейсбол сияқты ойын ғой, оны ұлдармен бірге қыздар да ойнайтын. Жүннен жасалған допты біреу ағашпен соғып жіберіп, ол алысқа ұшқанда бәріміз ол жерге түскенше жүгіріп жетіп алуға тырысатынбыз. Менің қатты жүгіретін қабілетім сол кезден бастап ашыла бастаған сияқты. 8-сыныптан бастап жарыстарда өзімнен үлкен балалардан қалмайтынмын, көбінен озып келетінім.

Нағыз спорттың не екенін мектепті бітірген соң Гурьев қаласындағы (қазіргі Атырау) пединститутқа түскенде білдік. Біз студент болғанда сол оқу орнына Атырауға мамандығы дәрігер, жеңіл атлетика бойынша разряды бар Анжелина Куликова деген қыз жұмысқа келген-ді. Сол келген бойда үйірге ашып, жүгіруге қабілеті бар жастарды жинай бастады. Оған мен де қатыстым. Сөйтіп, 1954 жылы 100 метрге жүгіруден Атырау қаласының чемпионы болдым. Сол кезде көрсеткен нәтижем 12,3 секунд еді.

– Алғаш рет чемпион атану сізді қанаттандырған шығар! Одан әрі спорттағы жолыңыз қалай өрбіді?

– Әрине, жетістікке жету адамды шабыттандырады ғой. Өзіңе деген сенімді арттырады. Көңілде «бұдан да биіктерден көрінсем» деген арманды оятады.

1956 жылы 19 жасымда Алматыда өткен Қазақстанның бірінші спартакиаасында Атырау облысының атынан қатысып, 5-орыннан көріндім. Оның бір пайдасы, осы жарыста көзге түскендерден Қазақстан құрамасы жасақталып, Мәскеуде өтетін бүкілодақтық спартакиадаға дайындық басталды, сол кездеп қазақ спорттының басшысы Әбді Артықов құрамаға мені де қосты. Спортшылар қатарында қазақ балалары да болсын деген шығар. Бірақ спартакиада мен қосалқы құрамда болғандықтан, жарыс жолына шыға алмадым. Дегенмен Одақ бойынша аты шыққан желяқтықтардың қайты жүгіргенін көріп, үлкен әсер алып қалдым.

Келген соң жаттығуды қайта бастадым. 1958 жылы 100 метрге жүгіруден бірінші разрядты спортшы атандым, ал 1959 жылы Қазақстан чемпионатында 100, 200, 400 метрге жүгіруден жеңімпаз болдым. Келер жылы армия қатарына алынып, Ресейде өткен «Буревестник» ерікті қоғамының одақтн біріншілігінде 200 метрден бірінші орын алдым. Сөйтіп, «КСРО спорт шебері» атандым. Ол мен үшін үлкен жетістік еді, себебі ол кезде «спорт шебері» атағын олимпиада жүлдегерлеріне ғана беретін. Осы жетістігімнен кейін одақтағы спорт басшылары «Сен Қазақстанға қайтпай-ақ қой, осында жаттыға бер» деп, мені ЦСКА-ға (Центральный спортивный клуб Армии) қабылдады.

Жасыратыны жоқ, кеңестік дәуірде спортқа қатты көңіл бөлінетін, жақсы нәтиже көрсеткен спортшыларға жақсы жағдай жасалатын. КСРО құрамасының бас бапкері Гаврил Коробков мені құрама қатарына алдырып, ЦСКА-ның жатақханасына орналастырып, стипендия тағайындады. Сөйтіп, бір кезде аты шыққан желаяқ, қысқа қашықтық бойынша жаттықтырушы Борис Токаревтің басшылығында жаттыға бастадым. Кілең мықтылармен бірге жаттығу босекелестікті күшейтеді, спортшыны шыңдай түседі. 1962 жылы КСРО чемпионатында 200 метрді 21,1 секундта жүтіріп өтіп, алғаш рет КСРО чемпионы атандым. Келесі жылы да сол жетістігімді қайталадым. 1965 жылы Алматыда өткен Кеңес одағы чемпионатында 200 метрге жүгіруден алтын, 100 метрге жүгіруден күміс медальға қол жеткіздім. Сол

ӘМИН ТҮЯҚОВ:

ӨЗІМЕ ТИЕСІЛІ ҮЙДІ РАҚЫМЖАН ҚОШҚАРБАЕВҚА БЕРДІМ

Әмин Түяқов пен Ғұсман Қосанов

жылғы 200 метрге жүгіруден рекордым (20,6) 3 жылға дейін бұзылмай тұрды. Арадан екі жыл өткенде КСРО халықтарының чемпионатында екінші рет жеңімпаз болдым. Жалпы, 200 метрге жүгіруден 5 рет КСРО чемпионы атанышпын.

Ал 100 метрге жүгіруден 1958 жылы 11,0 секунд нәтиже көрсетсем, 1960 жылы 10,4 секундқа жеткіздім. Одан кейінгі төрт жылда 10,3 секундтан түспедім. Жалпы, 100 метрге жүгіруден көрсеткен ең үздік нәтижем – 10,2 секунд. Оған ең алғаш Киевте өткен жарыста қол жеткізсем, бірақ неге екенін, ол тіркелмеді. Кейін Алматыда өткен жарыста ғана ресми тіркелді. Менің бұл көрсеткішім сол жылдардағы КСРО рекорды еді.

Ол кезде жетістікті тіркеткенде механикалық секундомермен өлшейді ғой, қазіргідей автоматты түрде көрсететін электронды секундомерлер болған жоқ. Соған қарап кейбір спорттан хабары бар кісілер «жетістігіңіз 10 секундтың өзі болу мүмкін, тіпті одан да аз шығар» дейді. Кім білсін, қалай дегенде тарихқа солай жазылды. Оны олай-былай дейтін ештенесі жоқ деп ойлаймын.

Қысқаша айтқанда, КСРО көлемінде қол жеткізген жетістіктерім осылай.

Қалай ойлайсың, сұрағыңа орай жауап берем деп, кіл жетістіктерді тізбелеп кетіп, оқуғандарды жалықтырып алмадық па?

– Жоқ, керісінше, бүгінгі спортта тер төгіп жүрген ізбасарларыңыз үшін мұндай мәліметтерді біліп жүргеннің пайдасы көп деп ойлаймын. Өйткені алдыңғылардың жетістігінен хабардар болу кейінгілерге құлшыныс, заманауи тілмен айтқанда, мотивация береді.

– Онда жөн екен. Жастар біздің жүріп өткен жолымызды біліп, содан керсепін алса жақсы ғой.

– Сіздің ендігі бір жетістіктеріңіз эстафеталық жарыстарда көрінді. Сол жайында айта кетсеңіз.

– Ол да өз алдына спорттың бір ерекше түрі, командалық ойын. 100, 200, 400 метрге жүгіру секілді қысқа қашықтықтағы жарыстар, алыс қашықтыққа жүгіретін марафондық жарыстар болсын – жетістік жекелей көрінеді. Ал эстафеталық жарыс – бірнеше адам қатысатын командалық ойынның психологиясы сәл басқашалау. Онда бірнеше адамның көңіл күйі, жеңіске ынтыас, шеберлігі, дайындық деңгейі бірдей болуы үлкен рөл ойнайды. Біреуден біреу кем болмау керек, бір-біріңе деген титтей де сенімсіздік болмауы тиіс.

Бұрын үлкен державалар арасында жарыстар болып тұратын. Мәселен, КСРО мен АҚШ сияқты елдердің арасында. 1964 жылы АҚШ 4x100 эстафетасында олимпиада чемпионы атанды. Ал келесі жылы Киев қаласында дәл осы жарыс түрі бойынша КСРО-АҚШ арасында жекпе-жек өткенде біз олимпиада чемпиондарынан басым түстік. Біздің құрамда Эдвин Озолин, мен, Ғұсман Қосанов және Николай Политико болды. Бірінші кезекте жүгірген Озолин таяқшаны алған мен қарсыласымнан оқ бойы озып келіп, оны Ғұсманға бердім, ол сол артықшылықты сақтап Политикоға берді. Ал Политико болса бар күшін салып, 39,3 секунда АҚШ желяғын шаң қаптырып мәре сызығын қиды. Солай біз олимпиада чемпиондарын тізе бүктіргенбіз.

Бұдан басқа кездерде өткен эстафеталық жарыстарда да алтын, күміс медальдарға қол жеткізгенім бар.

– Осы тұста бір ой келеді: 1964 жылы өткен Токио олимпиадасында эстафеталық жарысқа сіз қатысқанда нәтиже басқаша болар ма еді. Өйткені сол олимпиадада жеңімпаз болған АҚШ эстафеташыларын сіздер арада бір жыл өткенде жеңдіңіздер ғой...

– Кім білсін... Кейде спортта белгілі, белгісіз себептермен әділетсіздіктер болып тұрады ғой. Токио олимпиадасында мен КСРО құрамында болдым. Бірақ бас бапкер жарысқа мені қатыстырмай, өзінің жисін (оны кейін білдік қой) Борис Савчукті жіберді. (Мен сол жылы Киевте өткен 100, 200 метрге жүгіруден алдыма жан салмағам. Ал Савчук болса, бесінші әлде алтыншы орыннан көрінген). Сөйтіп, бас бапкердің әділетсіз шешімі бізге оңай соқпады. КСРО құрамасы АҚШ командасымен тайталаспақ түгілі, жүлдеге ілінбей қалды. Кейін құрамадағы жігіттер «Савчуктің орнына Әмин қатысқанда біз жеңер едік» деп те жүрді. Бірақ қайтесін, бұйырмағана дауа жоқ. Бір әділетсіздіктің кесірі өзімді олимпиадада сынап көру бақытынан айырды...

– Кеңестік кезеңде ұлттық республикалардың, оның ішінде қазақ спортшыларына қысым жасады, шеттетті дегендей сөздер айтылады. Бұл рас па?

– Иә, расында, ондай жағдай білініп тұратын. Боксшы Әбдісәлан Нұрмаханов, палуан Әбілсейіт Айхановтар анық мысал. Олар одақ деңгейіндегі мықты спортшыларды жеңіп жүрсе де шетқақпай көрді. Оларды

«кіші жарыстарда көрсетімен, үлкен жарыстарда өздерін жеңгені алмайды» деп шетке қақты, әлем чемпионаттарына, олимпиадаға жібермеді. Мәскеу олимпиадасының чемпионы Шәмлі Серіковті БАМ-ға бармадым деп құрама команда сапынан шығарып тастады. 1967 жылы чемпион болсам да мені құрамаға қоспады, Токио олимпиадасына барғанымда жарысқа қоспай тастады ғой. Енді келіп ойланам, сол кезде неге өзіме тиесілі нәрсені талап етпедім деп...

Бір шүкір ететінім, мен шұғылданған спорт түрінде бәрі анық көрініп тұрады. Озаң – озғаның, қалсаң – қалғаның жұрттың көз алдында білінеді. Ал бокс, күрес дегендерде ұпайды есептемей қою, бұрмалау сияқты жайттар жні кездеседі. Оның аныққанығына жету де оңай емес. Спорттық гимнастикада да солай.

– Әрине, үлкен спортта өкініштердің болып тұруы заңды, дегенмен атыңыз әлемдік спорт тарихында қалған тұлғасыз. Еліңіз сыйлайды, халқыңыз спортта қол жеткізген табыстарыңызды мақтанып етеді. Спортта үлкен тәжірибенің бар. Сізден жастардың үйренері көп. Марафоншылардың салмағы мен бойы қандай болуы керек?

– Марафоншылардың салмағы жеңіл болу керек. Өйткені ұзаққа жүгіргенде дененің әр килограмы салмақ болады. Салмағы жеңіл адамдардың бойы ұзын болмайтыны белгілі. Ал қысқа қашықтыққа жүгіретіндер сұңғақ бойлы болуы табиғи. Аяқтың ұзын болуының да артықшылықтары бар. Қысқа

қашықтыққа жүгіретіндердің бойы түтелге жуық ортадан жоғары. Әріден бүгінгі Усэйн Болтқа дейінгілердің бәрі ұзын бойлы деуге болады. Менің нағыз толысқан кезімде бойым 172 см, салмағым 72 кг болған.

– Спринтерлер үшін старт берілгенде бірден алға шығып кету маңызды ма?

– Әрине, оның да маңызы бар, өйткені 100, 200 метрге жүгіргенде алға шығудың артықшылығы бар. Сондықтан старт берілетін кезде тарс еткен спорттық тапаншаның даусы естілген сәтте бірден алға шығып кетіп, соны финишке дейін сақтап қалу үлкен жетістік. Менің де стартта сәл кешігіп қалған кездерім болған. Бірақ табиғи қабілеті мықты спортшылар старт берілгенде сәл қалып кетсе де, кейін алда шыққандарды басып озып кететін жағдайлар аз кездеспейді. Бұл, әсіресе, эстафеталық жарыстарда көзге анық түседі. Мәселен, эстафетада басында қалып келе жатқан команда соңына қарай озып кетіп жататыны бар. Ол спортшылардың дайындығына байланысты. Дегенмен қай ел болса да жарысқа тек таңдаулыларын қосады ғой.

– Сіз Мәскеуде тұрып, КСРО құрама командасы сапында жарыстарға қатысып, спортта үлкен жетістіктерге жеттіңіз. Елге қалай келдіңіз?

– Қандай спортшы болса да туған елінде жүргенді, жарысқа өз елінің атынан қатысқанды қалайды ғой. Қазір қайдам, бұрын сондай еді. Ол кезде қазіргідей өзіне жайлы жер іздеп, шақырған елдің азаматтығын ала салу деген жоқ еді, бір одақтың құрамындағы

ған соң ауа жайыла бастайсың. Жас болған соң өзің секілді жора-жолдастармен кездесесің, оның соны шарап ішіп шалқумен аяқталады. Ол кезде Көркен Ахметов ағамыз спорт комитетіндегі басшылықтан қалалық атқару комитетінің хатшысы қызметіне ауысып кеткен. Қамқоршыларымның бірі Октябрь Жарылқапов ағам да дүние салған. Бір күні қалалық әкімшіліктен Софья Ириск-кая деген әйел шақыртып алып: «Түяқов, сені жұмыссыз жүр дейді. Ол сендей атақты спортшыға жараспайды ғой. Саған спорттан мүлде кетуге болмайды. Осында спорт интернаты ашылғалы жатыр, соған барып бапкер болып істе» деді. Сөйтіп, Қажымұқан атындағы спорт интернатында бапкер болып 20 жылдай жұмыс істедім. Кейін білдім, менің жағдайымнан хабардар Көркен ағам Ирискскаяға: «Анау атақты спортшы Әмин Түяқов жұмыссыз жүр. Өмірің спортқа арнаған адамдар өзге салаға барып сіңісе алмайды. Осылай бос жүре берсе бір күні ішіп кетуі мүмкін. Жоғалтып аламыз. Сондықтан оған өзінің қолынан келетін бір жұмыс тауып беріңдер» деп тапсырған екен.

Міне, біз көрген ағалар осындай еді. Елдің жұрттың азаматтардың қадірін біліп, қол ұшын созуға дайын тұратын. Сондай көкірегі кең тұлғалардың арқасында біз өзіміздің абырой-беделімізді сақтап қалдық деп ойлаймын.

– Адамның аты-жөні де тағдырына әсер етеді дейді ғой. Есіміңіз ерекше, бұрын да, қазір де Әмин деген атты өте сирек кездестіреміз. Сізге бұл есімді кім қойған?

– Менің атам Түяқ өмірден ерте кеткен. Түяқтың Мүлікбай дейтін інісі Бұқарада діни білім алған, сонымен бірге емшілік қабілеті болған. Мен Түяқтың ең үлкен немересімін. Менің атымды Әмин деп қойған Мүлікбай атам екен. Өзінің діни білім алғаны себеп болған шығар, оның үстіне біздің Маңғыстауда дін ұстану, қиналғанда Бекет әулиеге сиыну бұрыннан бар ғой.

Есімім туралы мектепте жоғары сыныптарға оқып жүргенде ғана мәнін біре бастадым, неге Әмин деп қойды екен деп. Біздің қазақ қол жайып дұға оқығанда «Әмин» дейді ғой, орыстар шоқынғанда «Аминь» дейді. Кейін қарасам, бәрінің түбі бір сөз көрінеді. Ауызша «Әмин» дегенімізбен әдеби норма бойынша «Әмин» деп айту дұрыс және ол көне иврит тілінде «анық», «солай болсын», араб тілінде «сенімді», «қабыл болсын» деген мағына береді екен.

Еліміз тәуелсіздік алған соң шетелдерге шыға бастадық қой, сондай бір сапарда (дәл қазір қай ел екені есіме түспей тұр, әйтеуір бір мусылман елі) жарыстан соң банкет болды. Сонда бізбен дастарқанда болған Пәкістаннан келген бір бапкер қыз да бар еді. Сол қыз аудармашылар арқылы менің атымды естігенде «Муслим екенсіз ғой» дегені бар. Банкет басталғанда алдымызға арақ қойғанда әлгі қыз орынынан ұшып тұрып: «Ол кісіге арақ беруге болмайды, ол мусылман!» деп шып-пыр болды...

– Енді өзсөңиңда бүгінгі қазақ спорты жайында білгіміз келеді. Бір кезде сіздің көрсеткен жетістіктеріңіз арқылы қазір Азия чемпионы атануға болады деп жатады. Бізден желяақ спортшылар неге шықпай жатыр?

– Спорт уақыт өте келе дами түседі дегенімізбен кейбір рекордтарды жаңартуға 20-30 жыл кететін кездер де болады. Мәселен, 100 метрге жүгіруден әлемдік рекорд – 9,58 секунд жмайқалық Усэйн Болтқа тиесілі (2009 жыл, Берлин). Олимпиада рекорды да соныкі – 9,63 секунд (2012 жыл, Лондон олимпиадасы). Қарап отырсаңыз, оның өзі 2009 жылы жасаған рекордын, 2012 жылы қайталай алмаған! Сол сияқты мәңгілікке жаңармайды деген де рекордтар бар, мәселен, америкалық баскетболшы Уилт Чемберлен 1962 жылы Ұлттық баскетбол қауымдастығының (NBA) бір матчында бір өзі 100 ұпай жинаған. Қазір мұндай жетістікке тұтас командалардың өзі жете бермейді. Сол сияқты, америкалық жүзуші Майкл Фелпс Олимпиада ойындарында жалпы 28 медаль, оның ішінде 23 алтын жеңіп алған. Жеке адам түтілі, мұндай жетістік кейбір елдерде жоқ!

Егер біздің осыдан 60 жыл бұрын жеткен жетістігімізге Азия континентінің спортшылары жете алмай жатқан болса, оның да спорт тарихында орны бар деген сөз. Дегенмен чемпион болғандардың бәрі рекорд жаңартушы бола бермейді.

Біз де жеңіл атлетика бойынша жоғары нәтиже көрсетіп жатқандар жоқ емес. Бірақ әлі аз. Мәселен, бізде тәуелсіздіктен бері кедергілер арқылы 100 метрге жүгіруден бір олимпиада, кедергілер арқылы 3 000 метрге жүгіруден бір әлем чемпионы ғана бар. Оның біреуі өзге елден келген спортшы. Ал 100, 200 метрге жүгіруден мұндай жетістікке жеткен ешкім жоқ. Демек, жастарды көбірек спортқа тартып, олардың арасынан таңдаулыларын жарысқа қоссақ бірдеңе шығар еді. Біз де бір кезде БЖСМ (Балалар мен жасөспірімдер спорт мектебі) көп еді. Солардың бәрі жабылып қалды. Қазір бар спорт мектептері жарыстан нәтиже көрсеткендерді ғана жинап алып, солармен ғана жұмыс істейді. Бір кездегі бапкерлер секілді ел аралап, талантты жастарды іздеп тауып жатса, үлкен жетістіктерге жетер ме едік. Бәріміз де ауылдан шықтық қой. Спорт елдің атын шығаратын нәрсе, сондықтан оған мол қаражат бөлінсе және оның әр тиныы өз орнында жұмсалуды қадағаланса нәтиже болары анық.

Спорт – қабілеттілер мен батылдардың және жетістікке жету жолында үздіксіз тер төгуден таймайтындардың саласы. Рухы әлсізден спортшы шықпайды. Спортқа талант та, отанылдық та керек, қамқорлық та, әділеттілік те қажет!

– Әңгімеңізге рахмет!

Сұхбаттасқан – Ахмет ӨМІРЗАҚ

ЗЕРДЕЛІ ҰРПАҚ: ОҚУШЫҒА ҚАЛАЙ КІТАП ОҚЫТАМЫЗ?

● МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫН КІТАП ОҚУҒА ЫНТАЛАНДЫРУ МӘСЕЛЕСІ – БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ ЕҢ ӨЗЕКТІ БАҒЫТТЫҢ БІРІ. ПРЕЗИДЕНТТІҢ «КІТАП ОҚУ МӘДЕНИЕТІН ДАМУЫТ ЖӘНЕ ЗЕРДЕЛІ ҰЛТ ҚАЛЫПТАСТЫРУ» ТУРАЛЫ ЖАРЛЫҒЫ ОСЫ БАҒЫТТАҒЫ ЖҰМЫСТАРДЫ ЖҮЙЕЛІ ТҮРДЕ КҮШЕЙТУГЕ ҮЛКЕН СЕРПІН БЕРЕДІ. ӨЙТКЕНІ КІТАП ОҚУ – БАЛАНЫҢ ТЕК БІЛІМІН АРТТЫРЫП ҚАНА ҚОЙМАЙ, ОНЫҢ ОЙЛАУ ҚАБІЛЕТІН, СӨЗДІК ҚОРЫН, ДҮНИЕТАНЫМЫН, ТАЛҒАМЫН ҚАЛЫПТАСТЫРАТЫН, ЕҢ БАСТЫСЫ, ӨЗ ОЙЫН ЕРКІН ӘРІ САУАТТЫ ЖЕТКІЗУГЕ ҮЙРЕТЕТІН РУХАНИ ҚҰРАЛ.

Оқушыны кітап оқуға «міндеттеу» жеткіліксіз. Ең маңыздысы – кітапты баланың күнделікті өмірінің табиғи әрі қызықты бір бөлігіне айналдыру. Ол үшін мектепте кітап оқуға деген ішкі қажеттілікті қалыптастыратын орта болуы керек.

Бірінші кезекте мектеп кітапханасының рөлін күшейту қажет. Мектеп кітапханасы тек оқулықтар сақталатын «қойма» емес, оқушы қызығушылығын оятатын заманауи білім мен мәдениеттің орталығы болуға тиіс. Мысалы, кітапханада әр сынып оқушыларының жас ерекшелігіне қарай «Оқуға ұсынылатын 20 кітап», «Осы айда оқуға болатын 5 шығарма», «Жасөспірімдерге арналған үздік кітаптар» секілді арнайы сөрелер ұйымдастыруға болады.

Екінші маңызды қадам – мектепте тұрақты түрде кітап оқу уақытын енгізу. Мысалы, аптасына бір рет 20-30 минутты «Тыныш оқу сағатына» арнауға болады. Бұл уақытта мектеп басшысынан бастап мұғалімдер мен оқушыларға дейін өздері таңдаған кітапты оқиды. Мұндай бастама оқушыға кітап оқудың міндет емес, күнделікті әдет екенін көрсетеді.

Үшіншіден, кітап оқуды жарыс пен марапаттау жүйесі арқылы қызықты етуге болады. Мектепте «Ең көп кітап оқыған сынып», «Айдың үздік оқырманы», «Үздік кітап шолушы», «Кітапты көп оқитын отбасы» сияқты номинациялар енгізілсе, балалардың ынтасы артады. Бірақ мұнда бір ғана мақсат – кім көп кітап оқығанын анықтауға бой ұрмай, оқыған шығармасын қаншалықты түсінгенін, өз ойын қалай жеткізе алатынын бағалау болуы керек.

Төртіншіден, әдеби шығармаларды қазіргі заманғы форматтармен ұштастыру қажет. Бүгінгі оқушы цифрлық ортада өсіп келеді. Сондықтан кітапты тек қағаз нұсқасынан оқымай, электронды кітаптарды, аудиокітаптарды, әдеби подкасттарды тиімді пайдаланған жөн. Мысалы, оқушы белгілі бір шығарманы оқып қана қоймай, сол кітап туралы қысқа бейнеролик немесе подкаст дайындаса, оның шығарманы түсіну деңгейі тереңдей түседі. «Бір кітап – бір бейнеролик» жобасы арқылы оқушылар өздері оқыған шығарманы 1-2 минуттық видео арқылы таныстыра алады.

Бесіншіден, кітап оқуды пәндермен байланыстыруға ерекше мән берген жөн. Кітап оқу тек қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің міндеті деген түсініктен арылуымыз керек.

Алтыншыдан, ата-анамен жұмысты күшейту өте маңызды. Баланың кітап оқу мәдениеті мектепте ғана қалыптаспайды. Егер үйде ата-ана теледидар немесе телефон қарап отырғанда, баладан кітап оқуды талап етсек, оның нәтижесі шектелуі болады. Сондықтан мектеп «Отбасылық оқу» жобасын қолға алып, айына бір кітапты ата-анасы мен баласының бірге оқуын ұсына, құбақ-тыр. Кейін сол кітап бойынша отбасылық пікірталас, эссе немесе шығын кездесу ұйымдастыруға болады.

Жетінші бағыт – мектепте кітап авторларымен, ақын-жазушылармен, журналистермен, ғалымдармен кездесулерді көбейту. Оқушы кітапты жазған адаммен жүздесіп, оның шығармашылық жолын, кітап жазудағы мақсатын, кейіпкерлердің портретін қалай жасағанын естісе, әдеби шығармаға арта түседі.

Тағы бір маңызды мәселе – оқушыға кітап таңдау еркіндігін беру. Кейде біз балалардың кітап оқуға қызықпайтынына шағымданамыз, бірақ олардың жасына, қызығушылығына, психологиялық ерекшелігіне сай кітап ұсына бермейміз. Бір оқушы фантастиканы жақсы көреді, екіншісі тарихи шығармаларға қызығады, үшіншісі шытырман оқиғаларды ұнатады. Сондықтан «осы кітапты ғана оқы» дегеннен гөрі, «осы бірнеше кітаптың ішінен өзіңе ұнағанын таңда» деген тәсіл тиімдірек.

Ең бастысы – бала кітап оқуды бастап кетуі керек. Уақыт өте келе оның әдеби талғамы да қалыптасады.

Президенттің бұл бастамасы мектептерге үлкен жауапкершілік жүктейді деп ойлаймын. Зерделі ұлт қалыптастыру бір күнде жүзеге асатын жұмыс емес. Ол баланың

кішкентай кезінен кітаппен дос болуынан, мұғалімнің үлгі көрсетуінен, ата-ананың қолдауынан, мектеп кітапханасының мазмұнынан және жалпы қоғамның кітапқа шын құрметінен басталады.

Сондықтан біз кітап оқуды науқандық іс-шара деп қарамай, мектеп мәдениетінің ажырамас бөлігі ретінде қалыптастыруымыз керек. Мектепте кітап туралы сөйлесетін, кітап ұсынатын, кітап талқылайтын, оқығанын өмірмен байланыстыратын орта қалыптасса, оқушының кітапқа деген көзқарасы да өзгереді.

Мен мектеп директоры ретінде «оқушыға кітап оқытамыз» деген ұстанымнан гөрі, «оқушының кітапты өзі іздеп, өзі таңдап, қызығып оқитын жағдай жасаймыз» деген қағиданы дұрыс деп есептеймін. Өйткені шынайы оқырманды мәжбүрлеу арқылы емес, қызығушылық арқылы қалыптастырамыз.

Кітап оқитын бала – ойланатын бала. Ойланатын бала – өз пікірін қалыптастыратын азамат. Ал өз пікірін қалыптастыра алатын, білімге ұмтылатын, ұлттық құндылықты бағалайтын, әлемдік ой-өріске ашық ұрпақ – зерделі ұлттың негізі.

Қазіргі баланың кітап оқымауын тек смартфоннан көру – мәселені тым жеңілдету. Смартфон – себептердің бірі ғана. Егер бала үйде де, мектепте де кітапқа қызығушылықты көрмесе, оның кітап оқуға деген ішкі қажеттілігі қалыптаспайды. Сондықтан баланың айналасында кітап оқуды табиғи, беделді әрі қызықты құбылысқа айналдыратын орта қалыптастыруымыз керек. Осы тұрғыдан алғанда, «қоғам – мектеп – ата-ана» байланысын біртұтас жүйе ретінде қарастырған жөн.

Бүгінде балалардың дүниеге көзқарасы, ақпаратты қабылдауы, қарым-қатынас жасауы бұрынғы ұрпақтан айтарлықтай өзгеше. Смартфон, әлеуметтік желі, қысқа бейнероликтер мен цифрлық контент – қазіргі оқушының күнделікті өмірінің ажырамас бөлігіне айналды. Сондықтан Z ұрпақты кітап оқуға ынталандыру мәселесіне де бұрынғы тәсілмен қарау жеткіліксіз деп ойлаймын.

Мұнда ең бастысы – баланы гаджеттен күштеп ажырату емес, цифрлық әлем мен кітап мәдениетінің арасынан дұрыс байланыс орнату. Ал бұл жұмыстың нәтижелі болуы үшін қоғам, мектеп және ата-ана ұштағаны бір бағытта жұмыс істеуі қажет.

Меніңше, ең алдымен, бәріміз бір нәрсені түсініп алуымыз керек: қазіргі баланың кітап оқымауын тек смартфоннан көру – мәселені тым жеңілдету. Смартфон – себептердің бірі ғана. Егер бала үйде де, мектепте де кітапқа қызығушылықты көрмесе, оның кітап оқуға деген ішкі қажеттілігі қалыптаспайды. Сондықтан баланың айналасында кітап оқуды табиғи, беделді әрі қызықты құбылысқа айналдыратын орта қалыптастыруымыз керек. Осы тұрғыдан алғанда, «қоғам – мектеп – ата-ана» байланысын біртұтас жүйе ретінде қарастырған жөн.

Ең алдымен, мектеп осы ұштағанның ұйымдастырушы орталығы болуы тиіс. Себебі бала күнінің едәуір бөлігін мектепте өткізеді. Мектепте кітап оқуға жағдай жасалып, мұғалімдер өздері үлгі көрсетіп, кітап оқу жүйелі түрде ұйымдастырылса, оның міндетті түрде нәтижесі болады.

Ал ата-анаға келсек, олардың рөлі ерекше. Баланың кітапқа деген көзқарасы ең алдымен отбасында қалыптасады. Үйде кітап оқитын ата-ана болса, баланың да кітапқа құмарлығы артады. Сондықтан ата-анаға «Балаңыз кітап оқысын» деп талап қойғаннан гөрі, «Балаңызбен бірге кітап оқыңыз» деген ұсыныс жасаған дұрыс.

Мысалы, отбасында күн сайын кешкі сағат 20:00-де 20 минутты «отбасылық оқу уақыты» ретінде белгілеуге болады. Бұл уақытта ата-ана телефонды бір шетке қойып, баласымен бірге кітап оқиды. Кейін әркім оқығанынан бір қызықты ойды айтып береді. Мұндай қарапайым әдет баланың кітапты отбасы мүшелерімен бірге өткізетін жағымды уақыт ретінде қабылдауына ықпал етеді.

Тағы бір тиімді жоба – «Бір отбасы – бір кітап». Мектеп ай сайын бір шығарманы ұсынып, ата-ана мен бала сол кітапты бірге оқып, кейін мектепте пікір алмасуға қатыса алады. Мұндай іс-шарада ата-ананың да, баланың да пікірі тыңдалады. Бұл әрі кітап оқуға, әрі отбасылық қарым-қатынасты нығайтуға мүмкіндік береді.

Сонымен бірге ата-аналардың барлығында кітап оқуға бірдей мүмкіндік бар деп қарауға болмайды. Сондықтан мектеп ата-анамен жұмыс істегенде кінәлау емес, қолдау принципін ұстануы керек. «Балаңыз неге кітап оқымайды?» дегеннен гөрі, «Балаңызға қандай кітап қызық болуы мүмкін?», «Онымен кітап оқу әдетін қалай қалыптастыра аламыз?» деген бағытта кеңес берген дұрыс.

Қоғамның да жауапкершілігі зор. Егер біз балаларға кітап оқуды насихаттап, бірақ қоғамдық ортада кітаптың беделін көтермесе, нәтиже шектелуі болады. Сондықтан кітапханалар, мәдениет үйлері, кітап дүкендері, шығармашылық орталықтар, бұқаралық ақпарат құралдары мен қоғамдық ұйымдар мектептермен бірлесіп жұмыс істеуі қажет.

Қоғам – мектеп – ата-ана бірлестігінің тағы бір маңызды қағидасы – талаптың бірізділігі. Мектепте «телефонды аз қолдан, кітап оқы» деп, үйде ата-ана баланың қолына шектеусіз телефон ұстатса, ортақ нәтиже болмайды. Сол сияқты ата-ана баладан кітап оқуды талап етіп, өзі бос уақытын түгел әлеуметтік желіде өткізсе, баланың оны қабылдауы қиын.

Осының барлығын біріктіретін негізгі қағида – баланы кітапқа жақындату үшін үш ортаның бір-бірін толықтыруы.

Қоғам – кітаптың беделін көтеруі керек. Мектеп – кітап оқуға жағдай жасап, жүйелі мәдени орта қалыптастыруы керек. Ата-ана – үйде баласына жеке үлгі көрсетуі керек.

Зерделі ұрпақ қалыптастыру да дәл осыдан басталады. Кітап оқитын бала – ақпаратты жай қабылдамайды, оны саралайды. Кейіпкердің іс-әрекетін бағалайды, салыстырады, сұрақ қояды, пікір қалыптастырады. Ал мұндай дағдылар қазіргі ақпараттық заманда бұрынғыдан да маңызды.

Сондықтан Z ұрпағын кітап оқуға баулу – тек мектептің немесе ата-ананың міндеті емес. Бұл – қоғамның ортақ мәдени жобасы. Мектеп пен ата-ана бір бағытта жұмыс істеп, қоғам кітапқа деген құрметті арттырса, бүгін смартфон ұстап отырған баланың ертең саналы түрде кітап таңдайтын оқырманды айналуына толық мүмкіндік бар.

Біз кітап пен гаджетті бір-біріне қарсы қоймауымыз керек. Мысалы, мектептің әлеуметтік желідегі парақшасында «Аптаның кітабы», «Оқушы ұсынған кітап», «Мұғалімнің сүйікті кітабы» сияқты айдарлар жүргізуге болады.

Қазіргі мектептің міндеті – баланы смартфоннан толық ажырату емес. Біздің міндетіміз – оның назарын дұрыс бағыттау. Гаджет арқылы аудиокітап тыңдауға болады, электронды кітап оқуға болады, кітап туралы подкаст тыңдауға болады, автор туралы ақпарат іздеуге болады. Бірақ цифрлық мүмкіндіктердің барлығы баланы түпкі мақсатқа – оқуға, ойлануға, ізденуге жетелеуі тиіс. Сондықтан мектебіміздегі кітап оқу клубтарын да заман талабына сай жаңғыртып, тек кітап талқылайтын орта емес, пікірталас, шығармашылық, медиа және көшбасшылық алаңы ретінде дамытуға болады.

Фатима ӘЛИАКБАРОВА,
ҚР Білім беру ісінің үздігі,
Алматы қаласы
№206 мектебінің директоры

ҚЫЗЫЛОРДАДА ТЕМІРЖОЛ ВОКЗАЛЫ ЖАҢАРДЫ

● ҚЫЗЫЛОРДА ОБЛЫСЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ САНАТТАҒЫ АВТОКӨЛІК ДӘЛІЗІНІҢ ҒАНА ӨЗГЕТ ЕМЕС. ӨНІРДІҢ ӨН БОЙЫНДА ҒАСЫРДАН АСТАМ ТАРИХЫ БАР ТЕМІРЖОЛ ЖАТЫР. ЖАҢАҚОРҒАННАН БАСТАП АРАЛҒА ДЕЙІНГІ АЙМАҚТЫҢ ӘРБІР АУДАНЫ МЕН ОРТАЛЫҒЫН КӨКТЕЙ ӨТЕТІН БОЛАТ ЖОЛ ЕРТЕДЕН ЭКОНОМИКАНЫҢ КҮРЕ ТАМЫРЫ САНАЛАДЫ.

Осыдан біршама уақыт бұрын Мемлекет басшысы республикада 124 теміржол вокзалын қайта жаңғыртуды тапсырған болатын. Соның 10-ы Қызылорда облысының еншісіне тиді. Президент тапсырмасына сай пәрменді түрде жұмыс басталып, нәтижесінде өңірдегі теміржол вокзалдарының ажары кіріп, қызметі ширады.

Осы кезге дейін Қазалы, Шиелі, Жаңақорған аудандары мен Сексеуіл

жоба болды. Енді аудан жұртшылығы облыс орталығына сабылмай, өз орталықтарынан тікелей пойызға отырып, Ұлытау облысы арқылы Астанаға жетеді. Соның арқасында тұрғындардың уақыты мен қаражаты үнемделіп, халықтың ризашылығына бөленген маңызды әлеуметтік қолдау жүзеге асты, – дейді ол.

Биыл ашылған кешеннің ең басты міндеті – жолаушылар вагондарына

кентінің теміржол вокзалдары, «Талап» бекетіндегі жолаушылар платформасы халық игілігіне табысталды. Ендігі кезекте Арал, Төретам, Жосалы вокзалдары мен Теренөзек және Жалағаштағы қызмет көрсету пункттері пайдалануға беріледі. Стансалар мен жол бойындағы нысандардың автоматтандырылып, цифрлық жүйеге көшуінің өзі де салаға жаңа серпін әкелді.

2024 жылы облыс орталығы – Қызылорда қаласындағы теміржол вокзалының ғимараты мен оған іргелес аумаққа абаттандыру жасалған болатын. Ондағы тарихи ғимарат күрделі жөндеуден өтіп, айналасы ажарланды, жолаушылар үшін барынша жайлы мүмкіндік қарастырылды. Шамамен 600 млн теңгеден астам қаржы жұмсалып, қаланың теміржол қақпасы кісі сүйсінетін күйге енді.

Жалпы, облыс аумағынан 15 жолаушы пойызы қатынайды. Жыл басынан бері 550 мыңнан астам жолаушы мен 9 млн тонна жүк тасымалданған. Ал мамыр айында жылына жүз деген вагонға техникалық қызмет көрсететін «Марал Нұр» серіктестігінің жаңа кешені іске қосылды. Жоба құны – 5,6 млрд теңге.

Серіктестік директорының даму жөніндегі орынбасары Олжас Өткелбаевтың айтуынша, кәсіпорын кешен қызметіне дейін жолаушылар тасымалымен айналысып келеді. Қазір серіктестікке қарасты барлығы төрт құрамдағы жолаушылар пойызы елге қызмет көрсетуде. Оның бірі – «Қызылорда-Павлодар» бағыты болса, екіншісі – «Жезқазған-Астана» жолаушылар пойызы. Одан бөлек, қосымша тіркелмелі «Қарағанды-Қаражал» бағытында вагондары бар.

– Серіктестік 2005 жылдан бері теміржол саласында, яғни 20 жылдан астам уақыт әлеуметтік маңызы бар жолаушылар тасымалымен айналысады. Бұл салада 240 адам жұмыс істейді. Компания Көлік министрлігінің барлық талабын орындап, «Қазақстан Темір Жолы» ҰҚ» АҚ тасымалдау ережелеріне сәйкес және теміржол қауіпсіздігін сақтай отыра пойыздарын жүргізіп отыр. Бұрын Сыр өңірінің Арал, Қазалы және Қармақшы аудандарының тұрғындары жылдар бойы елордаға бару үшін алдымен облыс орталығына қатынап, сапарда үлкен қиындық пен артық шығындарға тап болатын. Ал бұл мәселені шешуде «Қызылорда-Павлодар» пойызының іске қосылуы – халықтың арман-тілегін орындаған шынайы жанышыр

техникалық қызмет көрсету және жөндеу жұмыстары.

– Құрылтайшымыз әрі серіктестіктің бас директоры Мұрат Нұрсайтовтың үйлестіруімен кешен өз қызметін сәтті бастады десек болады. Мемлекет тарапынан да қолдау жеткілікті. Аз пайызбен үлкен көлемде несие алып, вагондарды жөндеуге қажетті жабдықтарды түгелдедік. Оның 90 пайызы Ресейден келді. Кешен бірнеше цехтан тұрады. Мұнда

пойыз дөңгелектерін жөндеуден бастап, вагон сыртына қайта бояу жүргізетін цехқа дейін орналасқан. Барлығы 20 шақты. Сондай-ақ жылу, электр, су желілері, желдеткіш жүйесі, бәрін де қайта жаңарту осы зауытта іске асады, – дейді Олжас Өткелбаев.

Оның айтуынша, кешен ішінде техникалық жөндеудің бірінші, екінші сатысына арнайы лицензия қажет емес. Ал үшінші сатысына арнайы рұқсатнама керек. Бұдан бөлек, деполық жөндеуге де, яғни вагон қаңқасы мен сыртқы қорабын жаңартуға тиісті орыннан («Қазақстан Темір Жолы» компаниясынан) арнайы құжат алынады. Қазір осы лицензиялар серіктестікке берілген. Ендігі кезекте вагондарды күрделі жөндеуден өткізу бойынша рұқсат құжатын алу қарекеті жасалуда. Ол уақытта жолаушылар вагоны түгелдей қайта жаңғыртудан өтетін болады. Қазір елуден астам техникалық мамандығы бар азамат осында тұрақты жұмыс істейді. Бұл әзірге бір ауысымдағы мамандар. Екі ауысымға көшкенде 100-ден аса азаматқа жұмыс табылады.

Қуат ӘБШ

Хромтаудың тарихын оның өндірісінен бөліп қарау мүмкін емес. Қала тіршілігінің ырғағы жылдар бойы кен өндірісімен бірге қалыптасты. Мұнда талай отбасының тағдыры өндіріс орындарымен астасып, еңбекшілер дәстүрі ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келеді. Жиырма жылдан астам уақытын кен өндірісіне арнаған хромтаулық Әділхан Сэрээтэрдiң еңбек жолы – соның бір мысалы.

ERG құрамындағы «Қазхром» транскүлтік компаниясы» АҚ филиалы Дөң кен байыту комбинатының қызметкері кәсіби мерекесі қарсаңында III дәрежелі «Кенші даңқы» төсбелгісімен марапатталды. Бұл марапат оған XVI Халықаралық Astana Mining & Metallurgy тау-кен металлургиясы конгресі аясында өткен «Алтын Гефест» ұлттық салалық байқауы шеңберінде Қазақстан Республикасы Өнеркәсіп және құрылыс министрлігінің атынан табыс-талды.

Әділхан Сэрээтэр еңбек жолын бекіту материалдарын жеткізуші болып бастаған. Бүгінде ол «Молодежная» шахтасында жабдыққа қызмет көрсету және жөндеу жөніндегі 5-разрядты слесарь болып жұмыс істейді. Өндірістің жауапты уақыткерлерінде жиырма жылдан астам уақыт абыройлы еңбек еткен маман үшін бұл марапаттың орны бөлек.

– Төбем көкке жеткендей болды. Жоғары марапатқа не болғаныма өте қуаныштымын. Еңбегімнің бағаланғанына отбасым да, әріптестерім де, бірге жүрген достарым да қуанып жатыр. Осындай құрметке лайық деп таныған азаматтарға алғысымды білдіремін, – дейді ол.

Быыл еңбек жолын аяқтап, зейнет демалысына шыққалы отырған Әділхан Сэрээтэр үшін бұл марапат – жылдар бойы жинақталған тәжірибе мен қажырлы еңбектің, кәсібіне деген адалдық пен жауапкершіліктің бағалануы.

Бір қарағанда, бұл – бір адамның еңбек жолы. Ал әріден қарайтын болсақ, оның артында Хромтаудың тұтас өндірістік тарихы тұр.

ЕҢБЕК АДАМЫНА ЖАЙЛЫ ҚАЛА

Қазақстандағы моноқалалардың тағдыры көбіне ондағы негізгі өндіріс орнының жағдайына тәуелді. Экономикасы бір ғана салаға қараған қалада жұмыс орны қысқарып, тұрғындар басқа өңірлерге көшуі мүмкін. Тап осындай тенденция Қазақстандағы моноқалалардың кейбірінен байқалады.

Finprom.kz дерегіне сүйенсек, 2012 жылдан бері Жаңаөзендегі халық саны 22,7 пайызға, Лисаковскіде 15,6 пайызға, Рид-

дерде 11,7 пайызға азайған. Ал осы кезеңде Хромтау тұрғындарының саны керісінше 22,8 пайызға көбейіпті. Бұл – Қазақстандағы моноқалалар арасындағы ең жоғары өсім.

Хездейсоқ қалыптастайды. Оның артында жұмыс орындары, өндіріс көлемі, тұрғын үй, кәсіпкерлік, білім алу мүмкіндігі және адамдардың сол жерден өз болашағын көре алуы секілді бірнеше фактор бар.

Әділхан Сэрээтэрдiң жиырма жылдан астам уақыт бойы өндірісте еңбек етуі – тұрақтылықтың көрінісі болса, тағы бір хромтаулық Рада Құлсаринаның кәсіп бастауы моноқалада мүмкіндіктің мол екенін аңғартады.

БІР ҚАЛАДАҒЫ ЕКІ АДАМНЫҢ ЕҢБЕК ЖОЛЫ

41 жастағы Рада Құлсарина – төрт баланың анасы. Ол 2023 жылы Хромтауда

химиялық тазалау қызметін көрсететін кәсіп ашқан. Қазір шағын кәсібін дөңгеле-тіп отыр.

– Кәсіп бастауыма туыстарымның кеңсі себеп болды. Олардың облыс орталығы Ақтөбеде химиялық тазалау орталықтары бар еді. Солар жол көрсетті. Хромтауда мұндай орын жоқ болғандықтан, бірден кірісіп кеттім, – дейді Рада.

Кәсіпкер мұнымен тоқтап қалмақ емес. Алда шаруасын кеңейтіп, кілем жуатын орталық ашқысы келеді. Рада Хромтауда өмір сүрудің жанға жайлы екенін айтады.

– Хромтаудан ешқайда көшетін ойым жоқ. Қайта қаламыздың өркендей түскенін қалаймын, – дейді ол.

Адамның бір қалада тұрақтап қалуы үшін тек жалақысы бар жұмыс жеткіліксіз. Ол жерде кәсіп бастауға, бала-шағасын өсіруге, үй алуға, кәсіби дамуға және болашағын жоспарлауға мүмкіндік болуы керек.

Раданың химиялық тазалау орталығын ашуы – осындай экономикалық белсенді-ліктің шап-шағын, бірақ маңызды көрінісі. Соның арқасында бір кездері Хромтауда

мыс орны ашылған. Сонымен қатар Қытай компанияларымен жалпы қуаты 400 МВт болатын жел электр стансаларын салуға ірі инвестициялық келісім жасалған.

Бұл жерде маңыздысы – инвестиция көлемі ғана емес, экономиканың жаңа бағытқа бет бұруы. Өнеркәсіптік қаланың болашағы үшін өңдеу өндірісін дамыту, қалдықты қайта өңдеу, энергетика, қызмет көрсету, логистика және шағын кәсіпкерлік секілді салалардың үлесін арттыру қажет.

Мұндай жобалардың алғашқы нәтижелері де бар. Мәселен, 2025 жылы іске қосылған ERG Green флотациялық учаскесі өндірістік қалдықтан хром алуға бағытталған. Ал «Хромтау» жел электр стансасы жаңартылатын энергия көздерін дамытуға жол ашады.

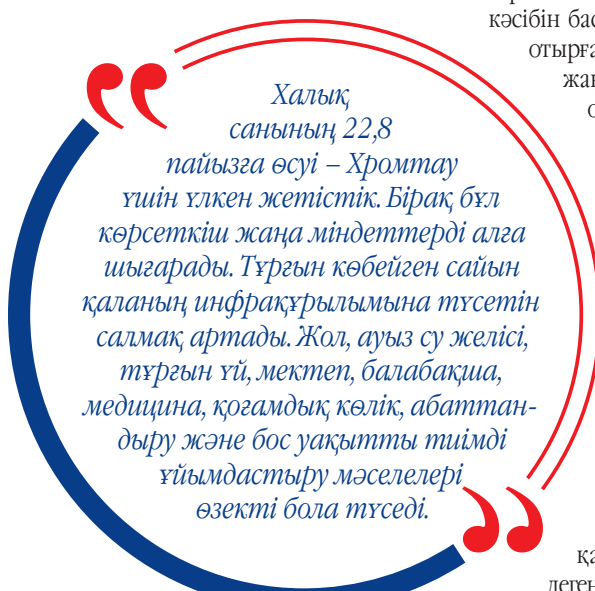
Яғни, Хромтаудың өндірістік келбеті біртіндеп өзгеріп келеді. Дәстүрлі тау-кен өндірісінің жанына қайта өңдеу, жаңартылатын энергия және басқа өндірістер қосылуда.

КӘСІПКЕРЛЕРГЕ ЖОЛ АШҚАН ҚАЛА

Халық саны өсіп отырған қала үшін шағын және орта бизнестің маңызы ерекше. 2025 жылы Хромтау ауданында шағын және орта бизнестің 104 жобасына 4,3 млрд теңге көлемінде қолдау көрсетілген. Жұмыс істеп тұрған кәсіпкерлердің үлесі 96,6 пайызға жеткен.

Бұл көрсеткіштердің артында Рада Құлсарина секілді нақты кәсіп иелері тұр. Бір кәсіпкер химиялық тазалау орталығын ашады, екіншісі шеберхана немесе дәмханасын іске қосады, тағы бірі құрылыс не қызмет көрсету саласына келеді. Осындай шағын бастамалардың жиынтығы моноқаланың экономикалық ортасын қалыптастырады.

Сондықтан моноқаланың болашағын тек ірі кәсіпорындардың дамуымен байла-ныстыру жеткіліксіз. Кәсіпкерлік орта не-

ғұрлым белсенді болса, қала экономикасы соғұрлым орнықты болады.

Бұл бағытта Хромтауда аумағы 150 гектарды құрайтын индустриялық аймақ құрылып жатыр. Оның негізгі мақсаты – жаңа өндірістерді орналастыру және ин-вестиция тарту.

ЖАС МАМАНДАР – ҚАЛАНЫҢ БОЛАШАҒЫ

Хромтаудың демографиялық өсімін сақтау үшін жастар мәселесі өзекті. Қалада жас мамандардың білім алып, өн-дірісте тәжірибе жинақтап, кейін тұрақты жұмысқа орналасуына мүмкіндік мол. Осы тұрғыдан өндіріс пен білім беру жүйесінің байланысы ерекше рөл атқарады.

Хромтау тау-кен техникалық жоғары колледжі – Батыс Қазақстан аймағы бойын-ша тау-кен мамандарын даярлайтын бірегей білім ордасы. 1979 жылы негізі қаланған колледждің басты серіктесі – Дөң кен байыту комбинаты. Колледж ашылғалы

бері комбинатқа жеті мыңнан астам маман даярлап шығарған.

Тау-кен саласына қажетті маман даяр-лайтын оқу орнының болуы – моноқала үшін үлкен артықшылық. Өйткені жастар-дың туған жерінде білім алып, сол жерде жұмысқа орналасуы оның қалада қалу ықтималдығын арттырады.

Бүгінгі жас маман – ертеңгі тәжірибелі инженер, технолог, кәсіпкер немесе өндіріс басшысы. Ал олардың отбасы, балалары, тұрмыс жағдайы қаладағы мектепке, бала-бақшаға, медицинаға, тұрғын үйге және инфрақұрылымға деген сұранысты қалып-тастырады. Сондықтан демография мен экономиканы бір-бірінен бөлек қарауға болмайды.

ӨСІМ БАР ЖЕРДЕ ЖАҢА МІНДЕТ ТЕ БАР

Халық санының 22,8 пайызға өсуі – Хромтау үшін үлкен жетістік. Бірақ бұл көрсеткіш жаңа міндеттерді алға шы-ғарады. Тұрғын көбейген сайын қаланың инфрақұрылымына түсетін салмақ артады. Жол, ауыз су желісі, тұрғын үй, мектеп, ба-лабақша, медицина, қоғамдық көлік, абат-тандыру және бос уақытты тиімді ұйым-дастыру мәселелері өзекті бола түседі.

2025 жылы Хромтауда инфрақұрылым-ды дамыту бойынша жолдарды жөндеу, тұрғын үй қорын жақсарту, көгалдандыру және абаттандыру бағытында біраз жұмыс жүргізілген. Хромтау әкімдігінің мәліметін-ше, 2026 жылы да жол жөндеу, тұрғын үй құрылысы, су желілерін дамыту және әлеу-меттік нысандарды жаңғырту жоспарла-нып отыр.

Осының бәрі бір мақсатқа тоғысады: қала тұрғындары үшін қолайлы орта қа-лыптастыру. Өйткені демографиялық өсім-ді сақтау үшін адамдарға жұмыс орны ғана емес, өмір сүруге жайлы орта керек.

ХРОМТАУДЫҢ БАСТЫ КАПИТАЛЫ

Хромтаудың бүгінгі келбетін екі адам-ның мысалынан-ақ көруге болады. Әділхан Сэрээтэр – жиырма жылдан астам уақытын кен өндірісіне арнаған еңбек адамы. Ол өзінің өмір жолын Хромтаудың өндірістік тарихымен байланыстырады.

Рада Құлсарина – жолдасымен бірге төрт баласын тәрбиелеп, осы қалада жеке кәсібін бастап, оны кеңейтуді жоспарлап отырған кәсіпкер. Ол болашағын басқа жақтан емес, дәл Хромтаудан көріп отыр.

Екеуінің жасы да, кәсібі де, өмір жолы да бөлек. Бірақ екеуін біріктіретін бір нәрсе бар. Ол – Хромтауды өзі-нің, бала-шағасының бо-лашағымен байланыс-тыруы. Мәселенің мәні де осында.

Моноқаланың тұрақ-тылығы тек кен өндіру көлемімен немесе инвес-тиция сомасымен өлшен-бейді. Оның ең басты көрсет-кіші – адамдардың осы жерде қалуға, еңбек етуге, кәсіп бастауға деген ниеті. Хромтаудағы 22,8 пайыз-дық өсім осындай ниеттің бар екенін көрсетеді. Ендігі міндет – осы оң динами-каны сақтап қалу.

Ол үшін өндірістік әлеуетті нығайтумен бірге экономиканы әртараптандыру, ша-ғын және орта бизнесті қолдау, жаңа жұ-мыс орындарын құру, жастарға мүмкіндік беру, тұрғын үй мен әлеуметтік инфрақұ-рылымды дамыту қажет.

Хромтау бүгінде тек кеншілер қаласы емес. Ол – жаңа кәсіп бастауға талпынып жүрген кәсіпкерлердің, кәсіби мамандар-дың, жас отбасылардың, білім алып жүрген жастардың қаласы. Ал қаланың ең үлкен байлығы – жер астындағы кен ғана емес, өз болашағын осы жермен байланыстыра-тын адамдары. Кәсіпкер Рада Құлсаринаның «Хромтаудан көшетін ойым жоқ» деген сөзі осының түйінін іспетті.

Халық саны өсіп отырған қалада мүм-кіндік те көбейеді. Ең бастысы – сол мүм-кіндікті тиімді пайдаланып, бүгінгі өсімді ертеңгі тұрақты дамуға айналдыра білу.

Жанна КӨПЖАНОВА, Ақтөбе

ҚЫЗЫЛОРДА – ЖАҢА КЕЗЕҢГЕ ҚҰЛАШ ҰРҒАН ҚАЛА. ШАҒАРДЫҢ ШЫНАЙЫ ДАМУЫН ӘЙГІЛЕЙТІН ҚҰРЫЛЫСТЫҢ СОНЫ СЕРПІНІ СОЛ ЖАҒАЛАУДЫҢ ӨЗІНЕН ДЕ БАЙҚАЛАДЫ. МҮНДА САНАУЛЫ ЖЫЛДА 169 НЫСАН БОЙ КӨТЕРГЕН, ОНЫҢ 136-СЫ КӨПҚАБАТТЫ ТҰРҒЫН ҮЙІ. БҮГІНДЕ ЖАҢА ШАҒЫН АУДАН ТҰРҒЫНДАРЫНЫҢ САНЫ 25 МЫҢНАН АСТЫ. ХАЛЫҚҚА ЖАЙЛЫ ОРТА ҚАЛЫПТАСТЫРУ МАҚСАТЫНДА 20 ӘЛЕУМЕТТІК, 13 ІРІ БИЗНЕС НЫСАНЫ БОЙ ТҮЗЕП, ЕЛ ИГІЛІГІНЕ ҚЫЗМЕТ ЕТУДЕ. ОСЫ КҮНДЕРІ ТАҒЫ 48 ҒИМАРАТ САЛЫНЫП ЖАТЫР АЛ СОЛ ЖАҒАЛАУҒА ӨТЕТІН ТӨРТ ЖОЛАҚТЫ ЖАҢА КӨПІР ҚҰРЫЛЫСЫ – ЖОСПАРДАҒЫ ҮЛКЕН ЖОБА.

90 ОТБАСЫ БАСПАНАЛЫ БОЛДЫ

Жуырда ғана қаланың сол жағалауында тағы бір қоныс тойы болды. Бұл жолы екі көпқабатты тұрғын үйдің 90 пәтері әлеуметтік отбасыларға табысталды.

Облыс әкімі Мұрат Ерғешбаев жаңа қоныс иелерін құттықтап, ізгі тілегін жеткізді.

– Президентіміз Қасым-Жомарт Кемелұлы: «Қолжетімді баспана – арман емес, біздің азаматтарымыздың алдындағы міндетіміз», – деген болатын.

Бұл бағытта Сыр өңірінде байыпты бастамалар сәтті жүзеге асуда. Тұрғындардың әл-ауқатын арттыру үшін жайлы баспанамен, әлеуметтік нысандармен қамту жүйелі жолға қойылған. Бүгін кезекте тұрған жерлерімізге аумағы 7 мың шаршы метрден асатын 90 пәтердің кілтін салтанатты түрде табыстаудамыз. Алдағы уақытта да шаһардың ажарын айшықтайтын заманауи үлгідегі тұрғын үйлер бой көтереді, – деді облыс әкімі.

Салтанатты сәтте ел ағасы Бақберген Досманбетов сөз сөйлеп, тұрғын үйді салған құрылысшылар облыс әкімінің алғыс хатымен марапатталды.

Айта кетейік, кейінгі төрт жылда тұрғын үй кезегіндегі азаматтарға 8 мыңға жуық пәтер беріліп, 30 мыңнан астам қызылордалық баспаналы

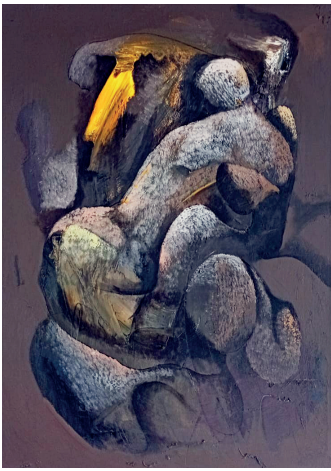
болған. 2026-2027 жылдары 6 200-ден астам пәтер табыстатылып, 25 мыңға жуық тұрғынның баспана мәселесін шешу жоспарланып отыр.

Қуат ӘБІШ

Жуырда Астанадағы OZGEEPS КРЕАТИВТІ ХАБЫНДА СУРЕТШІ АРШЫН КАБЫЛБЕКТИҢ «САРЫ ДАҚТЫҢ САПАРЫ» АТТЫ ЖЕКЕ КӨРМЕСІ ӨТТІ. КӨРМЕ АДАМНЫҢ СЫРТҚЫ КЕҢІСПІКТЕН ІШКІ ӘЛЕМГЕ ҚАРАЙ ЖАСАЙТЫН РУХАНИ САПАРЫН АРҚАУ ЕТЕДІ. БҮЛ САПАРДА ЖАЛҒЫЗДЫҚ ПЕН ТЫНЫШТЫҚ, УАҚЫТ ПЕН ЖАДЫ, ЕРКІНДІК ПЕН ШЕКТЕУ, ҚОЗҒАЛЫС ПЕН ТОҚТАУ СЕКУЛДІ АДАМ БОЛМЫСЫНА ТӘН КҮРДЕЛІ ҰҒЫМДАР ӨЗАРА ТОҒЫСАДЫ.

«Сары дақтың сапары»

Көрменің кураторы – Оралбек Қабөке. Экспозицияға «Жалғыздық эволюциясы», «Ішкі тыныштық», «Үнсіздік», «15 тәулік», «Рух», «Уақыт ырғағы» шығармалары мен «Қоршау» инсталляциясы енгізілген. Туындылардың орындалу тәсілі мен тақырыптық аясы әртүрлі болғанымен, олардың барлығын жалғайтын ортақ жеті бар. Ол – адамның ішкі күйінің өзгеруі, өзінің жан дүниесін тануға, өмір сүріп отырған кеңістігін жаңаша сезінуге талпынысы.

Аршын Қабылбектің бұл көрмесін белгілі бір тақырыптың төңірегіне топтастырылған жұмыстар жиынтығы деп қарауға болмайды. Әрбір серия көрменді ішкі сапардың белгілі бір кезеңіне бастайды. Бір туындыда адам өз жалғыздығымен бетпе-бет келсе, енді бірінде уақыттың адам жадында қалдырған ізін сезінеді. Тағы бір шығармаларда еркіндікке ұмтылыс, сананы шектейтін қорқыныштан арылу, жеке кеңістіктің шекарасын түсіну мәселелері алға шығады.

САРЫ ДАҚ – ІШКІ ҚОЗҒАЛЫСТЫҢ БЕЛГІСІ

Көрменің атауындағы «сары дақ» – бүкіл экспозицияны біріктіретін символдық образ. Ол белгілі бір заттың нақты бейнесі ретінде емес, адамның жан дүниесінде сақталған тірі нүкте ретінде қабылданады. Кейде үміттің, кейде сананың, кейде рухтың, ал кей жағдайда адамды алға жетелейтін ішкі күштің белгісіндей.

Ол бірде қараңғылық арасынан жылт етеді, бірде көмексіленіп жоғалады, кейін қайта пайда болады. Осы құбылмалы сипат адам көңіл күйінің, ойы мен сезімінің табиғатына жақын. Өмірде де адам үнемі бір қалыпта қалмайды: қуаныш пен күмән, сенім мен қобалжу, серпіліс пен тоқырау алма-кезек ауысып отырады. Суретшінің «сары дағы» осы өзгерістердің арасындағы адамның өзін жоғалтпай, ішкі өзегін сақтап қалуын меңзейтіндей.

Көрменің басты ерекшелігі де осында. Автор адамды дайын қорытындыға жетелеуге ұмтылмайды. Керісінше, әр шығарма арқылы көрменің өз тәжірибесіне, өз жадына, өз ішкі кеңістігіне үңілуіне мүмкіндік береді. Сондықтан бір адам үшін сары дақ үміттің белгісі болса, енді біреу оны еркіндікке ұмтылыс немесе өмірдің ең күрделі сәттерінде адамды алға бастайтын рухани күш ретінде қабылдауы мүмкін. Көрме кураторы, белгілі суретші Оралбек Қабөке бұл туралы көрерменге кеңінен әңгімелеп, сериялы суреттерге түсініктемес жазған.

БІЗДІ НЕ ҚОРШАП ТҮР?

Көрменің негізгі концептуалдық желілерінің бірі – «Территория» ұғымы. Адамның өмір сүретін кеңістігі үйімен, жұмысымен немесе қоғамдық ортамен ғана шектелмейді. Әр адамның өзіне ғана тән жады, эмоциясы, ойы, тәжірибесі бар. Солардың бәрі оның көзге көрінбейтін ішкі территориясын қалыптастырады.

Аршын Қабылбек бұл ұғымды материалдық кеңістікпен байланыстыра отырып зерттейді. Оның айқын көрінісі – «Қоршау» инсталляциясы. Шығарма суретшінің ширек ғасырға жуық өмір сүрген үйін қоршаған нақты қоршаудан жасалған.

Бұрын күнделікті тіршілікте белгілі бір аумақтың шекарасын белгілеп тұрған нысан көрме кеңістігінде жаңа мағынаға ие болады. Ол уақыттың куәсі, өткен өмірдің ізі, адамның өз кеңістігін қорғауға деген ұмтылысының символы ретінде көрінеді. Қоршаудың бір бетінде ескі және жаңа қоршаулардың фотосуреттері орналасса, екінші жағында автордың өз үйінің ішкі ауласының көрінісі берілген.

Осы арқылы көрермен сыртқы кеңістік пен ішкі әлем арасындағы байланысты сезінеді. Қоршау бір жағынан қорғаныш пен қауіпсіздікті білдірсе, екінші жағынан адамның қозғалысына шек қоятын шекараны еске салады. Оның бойында өткен мен бүгін, ескі мен жаңа, жабық пен ашық кеңістіктердің арасындағы қарама-қайшылықтар тоғысқан.

Бұл инсталляциядан туындайтын негізгі сұрақтардың бірі – адамның өз кеңістігін қалай қалыптастыратыны. Бізді қоршаған қабырғалар мен шекаралар біздің еркіндігімізді қаншалықты қорғайды және қаншалықты шектейді? Адам өз әлемін өзі жасай ма, әлде уақыт

пен қоғам қалыптастырған шекаралардың ішінде өмір сүре ме? Көрме осы сауалдарға әркімнің өз тәжірибесі арқылы жауап іздеуіне жол ашады.

ЖАЛҒЫЗДЫҚ ЭВОЛЮЦИЯСЫ

«Жалғыздық эволюциясы» шығармасында автор адамның қоғаммен және қоршаған ортамен байланыс орнату, өз орнын табу жолындағы ішкі ізденісін зерттейді. Жалғыздық мұнда адамның өмірінен бөлініп қалған сәт ретінде ғана емес, жеке тәжірибе арқылы қалыптасатын эмоционалдық әрі рухани күй ретінде көрінеді.

Автордың айтуынша, кейде адамға ең жақын жандардың өзі оның бүкіл болмысын толық түсініп, қабылдай алмайтын сәттер болады. Осы сезім адамның өзін тануына да ықпал етеді. Адам өзгелерден куткен түсіністікті таба алмаған кезде, өзінің ішкі әлеміне тереңірек үңіледі.

Шығармадағы сары дақ сол жалғыздық кеңістігіндегі үміттің белгісіндей. Ол адамның өзіне, өзгеге және әлемге қарай жасаған ішкі сапарын бейнелейді. Осы сапар барысында жалғыздық та өзгеріп отырады. Бастапқыда ауыр сезім болып көрінген күй уақыт өте келе өзін түсінуге, өз болмысыңды қабылдауға бастайтын тәжірибеге айналуы мүмкін.

«РУХ» СЕРИЯСЫ КӨРМЕНІҢ ІШКІ ҚОЗҒАЛЫС ТАҚЫРЫБЫН ТЕРЕНДЕТЕ ТҮСЕДІ. АҚ ПЕН ҚАРАНЫҢ, ШЫНДЫҚ ПЕН ЖАЛҒАННЫҢ, ЕРКІНДІК ПЕН ТӘУЕЛДІЛІКТІҢ АРАСЫНДАҒЫ ТАРТЫС ОСЫ СЕРИЯНЫҢ НЕГІЗГІ ӨЗЕГІНЕ АЙНАЛҒАН.

Суретші адам мен жасанды интеллектінің, жанды мен жансыздың арасындағы басты айырмашылықтың бірі ретінде сезімді атайды. Бұл ой «Жалғыздық эволюциясының» мазмұнын тереңдетте түседі. Технология дамыған сайын адамның өз сезімін түсінуі, өзара байланыс пен шынайы қабылдауға деген қажеттілігі бұрынғыдан да маңызды бола түседі.

ҮНСІЗДІКПЕН ҮЙЛЕСІМ

«Үнсіздік» полиптихі адамның күнделікті өмірдегі шексіз талаптар мен жауапкершіліктер арасындағы күйін бейнелейді. Автордың «Мен барлық сұраққа жауап беруге, барлық жағдайға реакция білдіруге міндетті емеспін» де-

ген сөзі шығарманың идеялық өзегін ашады.

Қазіргі өмір адамнан үнемі белсенді болуды талап етеді. Ақпарат ағынына үн қосу, әрбір жағдайға пікір білдіру, айналадағы адамдардың куткеніне сай болу, бір мезетте бірнеше міндетті атқару – мұның бәрі адамның ішкі кеңістігін тарылтуы мүмкін. Осындай сәтте үнсіздік адамның өзіне қайта оралатын кеңістігіне айналады.

Шығарма өміріміздегі таңдаулардың қаншасы шын мәнінде өзімізге тиесілі деген сауал қояды. Адам кейде өзгелердің үмігі мен қоғам қалыптастырған талаптарды өзінің шынайы қалауымен шатастырып алады. «Үнсіздік» солардың арасын ажыратуға, өз жолыңды қайта сезінуге шақырады.

Бікндігін қабылдауымен де байланысты. Әр нәрсеге үлгеру, барлық мәселені шешу немесе әрбір сұраққа жауап табу міндеті адамның табиғатына тән емес. Өз күшінің шегін түсіну, кейде тоқтай білу, өзің үшін маңызды дүниені таңдауға мүмкіндік беру де ішкі еркіндіктің бір көрінісі.

УАҚЫТТЫҢ ІЗІ

«15 тәулік» – автордың жеке тәжірибесінен туған эксперименттік серия. Шығармалар суретшінің белгілі бір уақыт аралығында қоршаған ортадан уақытша оқшаулану тәжірибесі негізінде дүниеге келген. Ол әлеуметтік қарым-қатынастан және күнделікті тұрмыс дағдыларынан саналы түрде алыстап, уақытты басқа қырынан сезінуге мүмкіндік іздеген.

Осы тәжірибеде уақыт күн мен сағаттың жай ғана өлшемі еместігін әйгілеп, адамның ішкі күйімен бірге өзгертін кеңістікке айналады. Өткен әр тәулік графикалық кескіне түсіріліп, уақыттың материалдық ізі ретінде сақталады.

«Уақыт ырғағы» атты көлемді шығарма да осы ойды жалғастырады. Уақыт мұнда үздіксіз қозғалыс пен түрленудің кеңістігі ретінде көрінеді. Жаңа дүниелер ескіреді, бұрынғы құндылықтар жаңа мағынаға ие болады, ал адамның өмірі өзгерістер арасында өз ырғағын табуға ұмтылады.

Автор өзгертін және өзгермейтін дүниелердің арасындағы шекараға назар аударады. Уақыт өткен оқиғаларды тарихқа айналдырады, бүгінгі сәтті өткенмен және болашақпен байланыстырады. Бірақ ең маңыздысы – уақыттың адам жадында қалдырған ізі. Уақыт өткенмен, із, әсер, көрініс адам жадынан өшпейді.

«Рух» сериясы көрменің ішкі қозғалыс тақырыбын тереңдетте түседі. Ақ пен қараның, шындық пен жалғанның, еркіндік пен тәуелділіктің арасындағы тартыс осы серияның негізгі өзегіне айнаған.

«Ояну», «Ішкі жарық», «Серпін», «Өту», «Тәуелсіздік құрбаны» шығармалары адамның санасындағы күрделі процестерді әр қырынан ашады. Автор еркіндік пен бостандықты асау жылқы және пластикалық иірмдер арқылы бейнелейді. Бұл образдар қозғалысты, қуатты, ішкі серпінді сездіреді.

Көрменің тағы бір маңызды бөлімі – «Ішкі тыныштық» триптихі. Шығарма адамның өз ішіндегі үйлесімділікті іздеу күйін бейнелейді. Түстердің қарама-қайшылығы мен үндестігі, динамикалық құрылымдар мен ырақтар адамның жан дүниесіндегі арпалыс пен бейімделуді қатар сездіреді.

Суретші ішкі тыныштықты өмірден оқшаулану немесе барлық мәселенің шешілуі ретінде қабылдамайды. Адам өмірінде қайшылықтар әрдайым болады. Маңыздысы – солардың арасынан өзара түсіністік пен үйлесім таба білу.

Триптих осы ойды көркем таныммен жеткізеді. Қарама-қарсы түстер бір кеңістікте өмір сүріп, бір-бірінің мәнін толықтырады. Динамика мен ырақтың қатар келуі де өмірдің үнемі қозғалыста екенін аңғартады. Осы құбылыстардың бәрі адамның ішкі әлеміне де тән.

Аршын Қабылбек үшін тыныштық – адамның өз қайшылықтарымен тіл табыса алатын күйі.

Суретші 1989 жылы дүниеге келген. 2011 жылы Т.Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясын тәмамдаған. ҚР Еңбек сіңірген қайраткері, профессор Жұмақын Қайрамбаевтың шәкірті.

«Мен ішкі сезімдерімді шығармаға айналдырғым келеді», – дейді Аршын Қабылбек.

Осы сөз көрменің бүкіл болмысын айқындайтын сияқты. «Сары дақтың сапары» – адамның өз ішіндегі жадын қайта танып, өзіне тиесілі кеңістік пен еркіндіктің шекарасын жаңаша өлшеуге арналған ізденіс.

Т.ӨСКЕНБАЙ

Жеңіл атлеттер 26 медаль жеңіп алды

ҚАЗАҚСТАН ҚҰРАМАСЫ ӨЗБЕКСТАН АСТАНАСЫ ТАШКЕНТ ҚАЛАСЫНДА ЖЕҢІЛ АТЛЕТИКАДАН ӨТКЕН ОРТАЛЫҚ АЗИЯ ЧЕМПИОНАТЫНДА 11 АЛТЫН, 9 КҮМІС ЖӘНЕ 6 ҚОЛА МЕДАЛЬ ЖЕҢІП АЛДЫ.

Ұлболсын Есіркеп (найза лақтыру), Юлия Башманова (100 м кедергілер арқылы жүгіру), Алина Чистякова (ұзындыққа секіру), Виктория Ан (100 метрге жүгіру), Иван Иванов (ядро серпу), Мария Ефремова (үш қарғып секіру), Михаил Литвин (400 метрге жүгіру), Зелимхан Насыров (үш қарғып секіру), Дарья Гридасова, Маргарита Назаренко, Антонина Чернышева және Юлия Башмановадан құралған команда (4×100 метрлік эстафета), Виктория Ан (200 метрге жүгіру) алтын медальға ие болды.

Никита Изотов (800 метрге жүгіру), Алмат Төлебаев, Богдан Чернобай, Даниил Момот және Ромео Петров (4×100 метрлік эстафета), Алан Иванов (400 метрге жүгіру), Милана Зубарева (400 метрге жүгіру), Анастасия Калошина (балға лақтыру), Анастасия Рыпакова (ұзындыққа секіру), Анастасия Колода (400 метрге кедергілер арқылы жүгіру) күміс жүлдеге қол жеткізді.

Ал Давид Ефремов (110 м кедергілер арқылы жүгіру), Ақбілек Құралбай (3 000 м кедергілер арқылы жүгіру), Томирис Ерматова (балға лақтыру), Варвара Дмитриева (үш қарғып секіру), Антонина Чернышева (100 метрге кедергілер арқылы жүгіру), Екатерина Колода (400 м кедергілер арқылы жүгіру) қола медаль жеңіп алды.

Қытайда қос қола жүлде иеленді

ҚЫТАЙДЫҢ ГҮЙЯН ҚАЛАСЫНДА СПОРТТЫҚ ҚҰЗА ӨРМЕЛЕУДЕН ЖАСӨСПІРМДЕР АРАСЫНДАҒЫ АЗИЯ ЧЕМПИОНАТЫ АЯҚТАЛДЫ.

Қазақстан әйелдер құрамасы U19 санатында «жылдамдық» бағдарламасындағы эстафеталық сайыста қола жүлдегер атанды. U17 жас санатындағы эстафеталық жарыста ерлер құрамасы екінші қола жүлдені ел қоржынына салды.

«Боулдеринг» бөсекесінде Қымсан Цой 20-орын, Глеб Семешкин 26-орын, Евгений Ким 27-орынға тұрақтады. Әйелдер арасында Лейла Егкеева Виктория Ильницкая, Амира Қайсар 19-орын, Яна Войтович 23-орыннан көрінді.

«Қиындық» сайысында Глеб Семешкин 18-орын, Евгений Ким 22-орын, Матвей Павлов 24-орынға табан тіреді. Әйелдер бөсекесінде Виктория Ильницкая 16-орын, Лейла Егкеева 17-орын, Яна Войтович 18-орын, Амира Қайсар 20-орынға тұрақтады.

Ал «жылдамдық» бағдарламасында Роман Құрасов тоғызыншы орынға ие болды. Рашид Хайбуллин 10-орынға тұрақтаса, Әлихан Татамбай 11-орын, Дмитрий Ананьев 14-орыннан көрінді. Ал әйелдер арасындағы сайыста Алина Львова ширек финалға дейін жетіп, сегізінші орынға ие болды. Арина Новичкая 9-орын, Виктория Ильницкая 13-орын, Ралина Абдулова 14-орынға табан тіреді.

Ал U17 жас санатындағы «боулдеринг» сайысында Егор Некрещенный 13-орын, Евгений Корнеев 18-орын алды. Әйелдер арасында Анна Семешкина 20-орын, Арина Панченко 24-орынға тұрақтады.

«Қиындық» бағдарламасында Евгений Корнеев 18-орын, Егор Некрещенный 21-орыннан көрінді. Әйелдер арасында Анна Семешкина 20-орын, Арина Панченко 27-орынмен жарысты аяқтады.

Меншік иесі –
«Айқын-Литер» ЖШС

Директор –
Талғат ЕШЕНҰЛЫ

Бас редактор
Бауыржан БАБАЖАНҰЛЫ

Бас редактордың орынбасары
Тоқтарәлі ТАҢЖАРЫҚ

ЖУРНАЛИСТЕР:
Арайлым ЖОЛДАСБЕКҚЫЗЫ,
Әлия ТІЛЕУЖАНҚЫЗЫ,
Наурызбек САРША,
Ділда УӘЛИБЕК,
Ахмет ӨМІРЗАҚ
(Алматы қаласы)

ТЕХНИКАЛЫҚ БӨЛІМ:
Елдар ҚАБА
(беттеуші-дизайнер)

Корректор:
Саягүл САПАРҚЫЗЫ

Нөмірдің кезекшісі:
Ділда УӘЛИБЕК

• Астана қ. «Медиа-холдинг»
«ERNUR» ЖШС Сипет көшесі 30,
тел.: 8(7172) 99-77-77
• Тапсырыс №10200. Тарапымыз 5762 Көлемі 4 б. т.

Бағасы келісім бойынша

Мекенжайымыз: 010000. Астана қаласы, Д.Қонаев көшесі 12/1

Редакция телефоны – 8(7172) 72-95-39
ЖАРНАМА БӨЛІМІ:
8(701) 675-42-14, 8(7172) 72-95-31
reklama.liter@gmail.com
ЖАЗЫЛУ ЖӘНЕ ТАРАТУ БӨЛІМІ:
8(771) 804-61-32, 8(7172) 72-95-39
podpiska.alt@gmail.com

- Мақала авторының пікірі редакция көзқарасын білдірмейді
- Оқырман хаттарына жауап қайтарылмайды
- © «Түркістан» жарияланған материалдарды сілтемесіз көшіріп басуға болмайды.
- Суреттердің сапасына редакция жауап береді
- © Мақалалар коммерциялық негізде басылды
- Жарнамалар мазмұнына редакция жауап бермейді

М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Газет «Түркістан» газетінің компьютер орталығында теріліп, беттелді

Газет ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі, Ақпарат комитетінде тіркеуге алынып, қайта есепке қою туралы №КЗ2009У00019166 куәлігі 08.01.2020 жылы берілген.

Индекс: Жеке жазылушылар үшін – 65413, мекемелер мен ұйымдар үшін – 15413.